211295

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН

1995 ЙИЛ

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ • СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН 15 декабр, № 48—50 (3336)

Анвар ОБИДЖОН

СИНОВЛАР ДАВРИ

Мана, бешинчи йилдирки, ўлим билмас Туркистон узра яна озодлик қуёши порлай бошлади. Беш йилдирки, чайиржон Ўзбекистон дунё билан юзма-юз сўзлашишга ўтди. Шаҳидлар учун азобли, издошлар учун аламли курашлар Ҳақиқатнинг ғалабаси билан тугади.

Наҳотки, тугаган бўлса?! Балки, тўсатдан балқиган эрк қуёши намиққан кўзимизни қаттиқ қамаштириб қўйгандир? Балки энг хатарли давонгина ортда қолиб, ҳали олдинда узундан-узун машаққатли йўл тургандир?

Юртбошимиз Ислом Каримовнинг яқинда Самарқанд ва Қаршидаги йиғинларда сўзлаган нутқини тинглар эканман, халқимиз қаршисида ҳали катта синовлар турганини чуқурроқ ҳис этдим. Синов эса турли мавҳумликларга, кутилмаган саволларга бойлиги билан ҳамиша кескин ва ҳаяжонли кечади. Унинг оғир ёки енгил ўтиши кўрилган тайёргарликнинг нечоғли пухта эканлигига боғлиқ. Пухта тайёргарлик дегани — тинмай изланиш, шу соҳа донишмандларининг фикри ва услубини ўрганиш, натижаларни бир-бирига солиштириш, туғилиши мумкин бўлган саволларни аввалдан ҳис этиш, чигал масалаларга бир неча томондан ёндошишга одатланиш, энг мақбул жавобни танлай билиш, мантиққа суянган ҳолда одоб билан баҳслашиш, мавжуд шароитга мос тарзда таҳлил эта олишга эришишдир. Маҳорат дегани шу. Ҳозирги шароитга мос тарзда минг бир томирли элатимиз, жумладан, янгиликка ўчлиги, мушоҳадаси ўткирлиги, тафаккури учқурлиги, энг муҳими — ҳаётни зийрак кузатиб, ўта чалкаш вазиятлардан чиқишнинг бетакрор йўлларини топишга интилувчанлиги билан суюкли бўлган зиёлилар олдида қаттиққўл имтиҳончи сифатида қад ростлади.

Имтиҳондаги саволлар беҳисоб ва худди тест варақасидаги каби барчаси бир варақайига очиқ-ойдин ёпирилиб келади: МДҲга кирувчи мамлакатлар орасида тараққиётнинг самарали йўлларидан бирини топиб ололганимиздан қувониб, хотиржамлик ва бефарқликка берилишга бугун ҳаққимиз борми? Фуқароларнинг ижтимоий ҳимоясига қаратилган тадбирлар амалда изчил бажариляптими? Ватанимизнинг эртанги куни эгалари бўлмиш болаларимизга шу имкониятимиздан келиб чиқиб, яна қандай имтиёзлар ярата оламиз? Юртимиз оройишини бузиш мумкин бўлган қандай офатларнинг олдини олишимиз зарур? Миллатимизнинг асосий қисми яшаб турган, ҳаммамизни кийдириб-едираётган қишлоқ аҳлининг ўзи ҳануз саҳоватга муҳтожлиги, турмуш даражаси нисбатан пастлигича қолаётгани сабаби нимада? Илдамроқ одимлашимизга кўпроқ нималар тўсқинлик қиляпти, кимлар халақит беряпти? Халқимизнинг руҳини кўтариш учун биринчи навбатда нималарга кўпроқ эътибор бериш керак? Анъанавий капитализмнинг қай жиҳатлари бизга тўғри келмайдию хайрлашганимиз социализмнинг қай унсурларини сақлаб қолганимиз мақбул? Одамларни нималар кўпроқ қувонтирмоқда? Уларни энг ўйлантираётган, энг толиқтираётган нарса нималар?

Саволлар сон-саноқсиз. Улар саргайгудек бўлиб ўз жавобини кутмоқда. Ўзининг Берунийсию ал-Фарғонийси, Абу Али ибн Синосию Ал-Бухорийси, Амир Темурию Улуғбеги, Навоийсию Бобури билан энг мураккаб жумбоқларни ечишда оламга сабоқ бера олган доно халқимиз бу гал ҳам кимлигини албатта намойиш этажак. Синовлар даврининг ушбу ҳаёт-мамот палласида замонамиз зиёлилари ҳар доимгидек сафнинг илғор қаторидагилар орасида бўлишларига шак-шубҳа йўқ. Зеро, уларнинг босиқлик билан, истиҳола билан, ёниқ истаклару ўринли таклифлар билан айтадиган пурмаъно гапларисиз, кишилар қалбининг туб-тубигача етиб бориб, илиқлик югурган вужудларда ҳаётга муҳаббат, ёруғликка ишонч руҳини қўзғовчи чиройли ҳикматларисиз юртда файз камаяди, маънавиятимиз кемтиклашиб кетгандек туюлади... «Бурч» сўзи ҳам ўз қадрини йўқотади.

Шоирликни, ёзувчиликни бўйнига олиш ўзини ўзи аскарликка чақириш демакдир. Бунда Бурч деган тушунча унинг ҳаёти мазмунини белгилашда биринчи ўринга чиқади. Нега Иймон эмас? Нега Виждон эмас? Нега Бурч — биринчи? Чунки, кишидаги иймону эътиқод, виждону диёнат, тақвою инсоф даражасини унинг хоҳ Тангри олдидаги бўлмасин, хоҳ жаҳон ёки юрт, инсоният ёки бирон кимса олдидаги бўлмасин, бурчини қанчалар итоату интизом, миннатсизу бардош билан бажараётганига қараб белгилаш одат тусига кирган. Бу — қўрқувга эмас, онгига таяниб иш кўрувчи энг фидойи, энг қайтмас аскарга хос хислат.

Чин маънодаги зиёлилар, айниқса куюнчак адиблар неча-неча йиллар давомида юрт мустақиллиги, миллат эрки учун курашнинг байроқчиси бўлиб келди, қанчадан-қанча энг чақноқ истеъдодли баҳодирлар бемаҳал сўнди. Йўқ, уларни кафансиз кўмилганлар деб бўлмайди, улар сара сурпдан ҳам оқроқ бурчларига ўраниб ётишибди...

Уйғун таваллудининг 90 йиллигига

СУРАТДА: (ўнгдан) Комил Яшин, Мирмуҳсин, Уйғун, Ойбек, Назир Сафаров

МАЛИКУЛ КАЛОМ

Бир вақтлар Туронзаминда Алпомишу Манас, «Қутадғу билиг», «Девони луғатит турк», «Темур тузиклари», «Хамса», «Ал-Қонун», «Зижи жадиди Кураговий»лар яратилди, беназир меъморий ёдгорликлар қурилди. Туронзаминда оқар дарёлар қуриб қолгани йўқ. Баъзан қаттол даврларда қирғинлар, гармселдек таъқиблар авж олди, аммо улар инсоннинг эркин фикрини буғиб ташлолмади, гиёҳ тошни ёриб чиққандай, биз доимо тилга олиб келганимиз, кейинги эллик-олтмиш йилдаги мумтоз ўзбек қаламкашлари сафида Уйғун ҳам барқарор бўлди, ўлмас асарлари билан халқ дилидан жой олди, тарихда қолди.

Уйғун — улкан шоир, драматург ва етук олимдир. Ўнта бўлса ўрни бўлак, қирқта бўлса қилиғи, дейди халқ. Уйғун заҳматкаш, билағон, тўғрисўз қаламкаш эди. Агар у киши ҳаёт бўлганларида бу йил 90 ёшда бўларди, мустақил мамлакатимиз хизматларини жон-дили билан бажарарди.

Раҳматулло Отақўзи ўғли Уйғун 1905 йили, сўл томони Торозу Қулон, ўнг томони Болосоғун шаҳарларининг ўртасидаги Марки қишлоғида таваллуд топган. Ёш толиби илм Раҳматулло қишлоқда мактабни битирибоқ Тошкентга келган (Тошкентга келиш тарихини у зот каминага мароқ билан ҳикоя қилиб берган эдилар), кейин Самарқандда таҳсил олган — Педакадемияни битирган. У ҳеч қачон: «Мен — Болосоғунданман», деб бурнини кўтарган инсон эмас. «Пойтахт Тошкент — менинг онам, Тошкент менга билим берди, Тошкент — ижодимга қанот бағишлади...», — дерди ҳамма ерда. Дарҳақиқат, чўпон бола Тошкентга келиб, ижод гулшанига кирди, 1925 йилдан бошлаб бирин-кетин «Давр қувончи», «Қуёш ўлкасига», «Янги ойнинг ўроғи», «Ғалаба қўшиғи», «Ўзбекистоним», «Ҳаёт ишқи» ва бошқа ўнлаб шеърий китоблари, 6 жилддан иборат асарлар мажмуаси эл қўлига етди. Ўзбекистонда Уйғун китоблари ва шеърлари кирмаган биронта хонадон йўқ десა бўлади. Деярли барча асарлари рус тилига таржима этилган, Москвада, Киевда, Олма-отада, Душанбеда, Ашхабодда, Бокуда, Минскда босилиб чиққан, таржима қилинган. Узоқ хорижда ҳам — Ҳинду Чин, Арабу Оврупо мамлакатларида гоҳ у шеъри, гоҳ бу шеъри таржима қилиниб босилди.

Уйғун лирик, яъни дилнавоз шеърлар устасидир, «Келар бўлсанг, кетмас бўлиб кел!», «Чидайман фироқингга...», «Ишқ ўти» ёки «Жон Ўзбекистоним», «Назир отанинг ғазаби», «Украина еллари», «Қуёш ўлкасига», «Гуласал» каби лирик шеърлар замонавий адабиётимизни янги юксак поғонага кўтариб, эл ичида машҳур этган. Инсоний муҳаббатни бунчалик етказиб куйлаганлар оз! Унинг кўплаб шеърларини ҳар куни тинглаб турибмиз, одамлар улардан завқу шавқ олаётир.

Уйғун драматург сифатида йигирмадан ортиқ саҳна асарлари яратган, биз баъзан ҳазиллашиб «Пийримиз — Шекспийримиз» деймиз: «Ҳаёт қўшиғи», «Навбаҳор», «Олтин кўл», «Алишер Навоий» (Иззат Султон билан бирга), «Парвона», «Ҳуррият», «Парвоз», «Абу Райҳон Беруний», «Ибн Сино», «Зебиннисо» ва бошқалар. «Гуландом», «Улуғ Алишер», кинофильмлари бизга маълум. Таржимон сифатида А. Пушкин, Л. Толстой, В. Шекспир, А. Чехов, Т. Шевченко асарларини ўзбек тилига таржима этган. 30-йилларда улуғ Алишер Навоийнинг «Чор Девон»и лотин алифбосида нашр этилишида бош муҳаррир бўлган. У вақтда бу катта жасорат ва билим талаб этарди. Ўша вақтда навқирон Уйғун адабиётдаги переверзевчиларга, пролеткультчиларга қарши курашган, адабиётимиз миллийлиги, ўзига хослигини ҳимоя этган, илмий ва танқидий китоблари чиққан. Профессор Абдураҳмон Саъдий мумтоз адабиётимиз, айни вақтда Мир Алишер Навоий меросига нотўғри ва менсимаслик билан қараганда, бу «Феодал сарой адабиёти» деганда Уйғун кескин фикр айтиб, хато қарашлардан, хато ғоялардан адабиётимизни ҳимоя қилгани ёши катта қаламкашларга, олиму муаллимларимизга маълум. Бу ҳали уларнинг ёдидан кўтарилган бўлмаса керак!

Маликул калом Уйғун (уни шундай атардик) кўп йиллар давомида Ёзувчилар уюшмаси раҳбарияти ва раиси лавозимида хизмат қилди. Уйғун ака украин қизи Клавдия Алексеевнага уйланиб, уч ўғил кўрди: Алишер, Улуғбек, Баҳодир. Шоирнинг укаси Ҳамидулло Отақўзиев таниқли юрист, уларнинг ҳаммаси мамлакатимизга чин дилдан хизмат қилишмоқда.

Уйғун ўз даврида халқимизга кўрсатган катта хизматлари учун Ўзбекистон халқ шоири, Давлат мукофоти лауреати, бир неча олий мукофотларга сазовор бўлган. Ўзбекистон халқ ноиби ва 16 йил мобайнида Ўзбекистон Олий Совети Президиумининг аъзоси, Ўзбекистон Фанлар Академиясининг мухбир аъзоси эди. Булар кўп хизматлардан далолат бериб турибди, албатта.

Миллий адабий кошонамизнинг бу сержилва, мустаҳкам, нақшинкор устуни гўзал саройимизга кўрк бўлиб турибди. Фонийдан боқий дунёга ўтиб, иккинчи умрини ўтказаётган академик Уйғун ўз ижоди билан озод ва мустақил мамлакатимизга ҳамон хизмат қилмоқда.

МИРМУҲСИН,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси

2-бет

Амир Темур — 660

КУНЎҒЛОНДАЙ УЧҚУР БЎЛДИ ТУРНАБУЛОҚ ОТЛАРИ

ҚАШҚАДАРЁДА БУЮК СОҲИБҚИРОН АМИР ТЕМУР ТАВАЛЛУДИНИНГ 660 ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ҲОСИЛ БАЙРАМИ, ПОЛВОНЛАР ВА ЧАВАНДОЗЛАР БЕЛЛАШУВИ БЎЛИБ ЎТДИ

Бу байрамнинг довруғи юртимизнинг олис шаҳар ва қишлоқларида бир неча кун аввал акс садо берди. Унга ҳатто қўшни Тожикистону Сурхондарё вилоятларидан уста полвонлар, моҳир чавандозлар кела бошладилар. Байрам маркази кўҳна Яккабоғда эса халқ ҳунармандларининг эндиликда кенг тус олаётган катта кўргазма-ярмаркаси намойиш этилди. Халқ бахшилари, уста санъаткорларнинг чиқишлари бу байрамга бетакрор шукуҳ бахш этди.

Бир кун аввал буюк соҳибқирон таваллуд топган Хўжа Илғор қишлоғида жонлиқ сўйилиб, катта маросим олдидан асрий удумлар адо этилди. Шу жойда бунёд этилаётган Амир Темур боғига юртимизнинг барча вилоятларидан келтирилган энг сара ва тансиқ меваларнинг ниҳоллари экилди. Бир неча хил ток кўчатлари ўтқазилди. Андижону Намангандан, Дашнободу Варганзадан келтирилган олмаю анорнинг энг сара навлари танлаб экилди. Бу улуғ ишдан махсус боғдорчилик хўжаликларигина эмас, ота-бобоси боғбон ўтган, ўз уйида, томорқасида сара ниҳоллар етиштирувчи асл боғбонлар ҳам четда қолмадилар. Бу боғ кўнгиллар мулкини обод

Давоми иккинчи бетда

Шоир қалби билмас ҳаловат...

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ ЁЗУВЧИСИ АСҚАД МУХТОР

ЎзАС ахбороти

СОҲИБҚИРОН САЛОҲИЯТИНИНГ ОЛМОС ҚИРРАЛАРИ

Бобур номидаги Андижон Давлат университетида Амир Темур таваллудининг 660 йиллигига бағишланган илмий-назарий конференция бўлиб ўтди. Унда республикамизнинг таниқли олимлари, мутахассислар қатнашдилар. Анжуман иштирокчиларига Ўзбекистон Республикасининг Франциядаги элчиси А. Саидов ҳамда машҳур француз олими Люсен Кереннинг конференция учун махсус тайёрлаб юборган илмий маърузалари ўқиб эшиттирилди.

Академик А. Асқаров Амир Темур даври, салтанати, унинг ҳаёти ва темурийлар тарихини ўрганиш бўйича республикамизда эришилган ютуқлар ва бу соҳанинг истиқболи тўғрисида, соҳибқироннинг жаҳон тараққиётида, хусусан, Марказий Осиё тарихида тутган ўрни хусусида маъруза қилди. Профессор Р. Шамсуддинов яқинда Америка ва Франция бўйлаб қилган илмий сафарлари чоғида излаб топган янги маълумотлар тўғрисида ахборот берди. Профессор Ш. Каримовнинг маърузаси буюк бобомизнинг ҳаёти, фаолиятига боғлиқ мавжуд маълумотлардаги уйдирмалар ва ҳақиқатни шарҳлашга бағишланди. Профессорлар М. Абрамов, А. Аъзамов, С. Солиев ва Ф. Ҳайдаровалар темуршуносликнинг янги саҳифалари хусусида сўзладилар ва фикр алмашдилар.

Ялпи йиғилишдан сўнг анжуман ўз ишини секцияларда давом эттирди. Унинг якунловчи мажлисида, асосан, темуршунослик ўрганиши зарур бўлган мавзулар йўналишлари белгилаб олинди. Темурийлар тарихи юзасидан Андижон Давлат университетида олиб борилаётган илмий тадқиқот ишлари ҳақида университет ректори вазифасини бажарувчи Б. Жалилов ва ташкилий қўмита раисининг ўринбосари А. Абдураҳмоновлар берган маълумотлар йиғилиш қатнашчиларида катта таассурот қолдирди.

Конференцияда вилоят ҳокимининг ўринбосарлари Н. Саидов, М. Шамсибоевалар қатнашдилар.

Мунаввара ПИРМАТОВА,
Андижон Давлат университети талабаси

Кўпни кўрганлар ҳузурида

ПОКТИЙНАТ

Ўзбек классик адабиёти бўйича кундузги аспирантурага қабул қилинганимдан сўнг машҳур олим, Шарқ шеърияти билимдони Натан Маллаев илмий раҳбар қилиб белгиланди. Орадан кўп ўтмай устозим «Шоҳнома»нинг классик ўзбекча таржималари»ни номзодлик мавзуи сифатида тавсия этдилар. Мен Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти хазинасида Фирдавсий «Шоҳнома»сининг 17-18-асрларда бажарилган иккита назм ва насрий таржимасининг қўлёзмаларини аниқладим. Хомуший таржимаси эса 1903-1908-йиллар мобайнида тошбосмада уч маротаба нашр этилган экан. Араб ёзувидаги шунча манбани ўқиб чиқиш вазифаси мени ваҳимага солди. Кунлардан бир кун домладан ийманиброқ сўрадим:

— Натан Муродович, «Шоҳнома» таржималари жуда катта экан, эски ёзувдан ҳали машқим унчалик эмас, уларни бир йилда ҳам ўқиб чиқолмайман, менга бошқа ихчамроқ мавзу беринг.

Раҳбарим ўйлаб турдиларда, вазминлик билан:

— Мен сизни заҳматкаш йигит, деб ўйловдим, илмда енгил йўл қидиришнинг охири бахайр бўлмайди,— деб гапни чўрт кесдилар.

Ҳақиқатда ҳам ўша манбаларни ўрганиб чиқишга роса ўн икки ой кетди. Мана, ўттиз йилдирки, шу юмуш мени тарк этмайди. Ҳа, Натан Маллаев илмий-тадқиқот ишларида жўнликдан, дўстлару ҳамкасблар билан муомила ва муносабатда тамагирликдан, илмий баҳсларда нохолисликлардан, кек сақлашдан йироқ, поктийнат инсонлардандир.

Қирқинчи йилларнинг ўрталарида Низомий номидаги Тошкент педагогика институти ўзбек тили ва адабиёти факултетини битирган Натан Маллаев кундузги аспирантурада ўқиб, атоқли адиб Мақсуд Шайхзода раҳбарлигида Шермуҳаммад Муниснинг ҳаёти ҳамда ижодий мероси ҳақида номзодлик диссертациясини ёзади. Бу орада у Хоразм пединститути ҳамда Тошкент университетида талабаларга адабиётдан сабоқ беради. Номзодлик ишини ҳимоя қилгач, ёш олим бутун фаолиятини ўрта мактаб ва олий ўқув юртлари учун дастурлар, мажмуалар тузиш, дарсликлар яратишга қаратди. Натижада бирин-кетин 8-синфлар учун «Ўзбек адабиёти тарихи» (1951 йил; бу қўлланма 30 маротаба қайта чоп бўлган), пединститут ва дорулфунунларнинг филология факултетлари талабалари учун «Ўзбек адабиёти тарихи» (1963 йил; уч маротаба қайта нашр бўлган) дарсликларни ёзади, хрестоматиялар тузади.

60-йилларнинг ўрталарига қадар ўзбек адабиёти тарихининг кўп мумтоз намуналари тўла нашр этилмаган эди. Шунга кўра ҳам Натан Муродович олий ўқув юртлари учун биринчи бўлиб «Ўзбек адабиёти тарихи»ни яратишга киришар экан, аксарият асарларни дастхатлардан, тошбосма усулида чоп этилган нусхалардан олиб таҳлил қилган. Зероки, «Қутадғу билиг», «Ҳибат ул-ҳақойиқ», «Қиссаи Рабғузий», Лутфий шеъриятидан, Пошшохўжа ҳикояларию «Шайбонийнома» дан келтирилган намуналар, Навоийнинг насрий асарларидан олинган парчалар бенуқсон кўчирилган, зарур илмий-назарий хулосалар чиқарилган. Бу китоб бошқа дарсликлар сингари мавжуд тадқиқотлардаги фикрларни, далилларни бир тизимда баён этиб бериш хусусияти билан бирга, бақувват илмий-тадқиқот ҳам эди. Қўлланманинг шу жиҳатини ҳисобга олиб, олимнинг ҳамкасблари уни докторлик диссертацияси сифатида расмийлаштириб, ҳимояга қўйишни тавсия этадилар. Шундай қилинди ҳам. Филология фанлари докторлари Ҳамид Ораслий, Эсмағамбет Исмоилов, фалсафа фанлари доктори Воҳид Зоҳидов ва бошқалар ҳимояда сўзлаб, ишга юксак баҳо беришади. Аммо айрим ғаламисларнинг «юмалоқ хати» туфайли Москва бу ишнинг қадрига етмади. Филология фанлари док-

Давоми тўртинчи бетда

САВОБ

Бу ёруғ дунёдан ўтганларни тез-тез хотирлаб, руҳини шод этиб туриш энг савобли ишлардан ҳисобланади. Борди-ю, марҳумнинг ҳаёт йўли кўпчилик учун ибратли бўлса, уни тириклар орасида ташвиқ ва тарғиб қилиш яна ҳам хайрлидир. Таниқли шоир ва журналист Адҳам Ҳамдам ҳам мазмунли умр соҳибларидан эди. У ижодий фаолияти давомида кўплаб асарлар битди, айниқса, ўзбек матбуоти ривожига муносиб ҳисса қўшди.

Яқинда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида бўлиб ўтган адиб таваллудининг 80 йиллигига бағишланган хотира кечасида бу ҳақда алоҳида таъкидлаб ўтилди. Маросимда Адҳам Ҳамдамнинг дўстлари, ёр-биродарлари, қариндош-уруғлари ва мухлислари қатнашдилар. Ўзбекистон халқ ёзувчилари Иброҳим Раҳим, Ҳамид Ғулом, жангчи-шоир Назармат, Султон Акбарий, жумҳурият Уруш ва меҳнат ветеранлари қўмитаси раисининг ўринбосари, истеъфодаги генерал-лейтенант Собиржон Охунжонов, фашизмга қарши жангларда донг таратган қаҳрамон учувчи Абдусаттор Эшонқулов ва бошқалар марҳумнинг ҳаёти ва ижоди билан боғлиқ хотираларини сўзлаб бердилар.

Ўз мухбиримиз

«ЭСКИ МАЧИТ» ТОМОШАЛАРИ

Бугунги театр ҳаётида катта санъат даргоҳлари билан бир қаторда театр-студияларнинг ҳам ўз ўрни бор. Хусусан, Қарши шаҳрида очилган «Эски мачит» театр-студияси ўз томошабинига, анъанасига эга даргоҳлардан.

25-29 ноябр кунлари бу театр-студияси Тошкент шаҳрида ҳисобот гастрол томошаларини намойиш этди. Аброр Ҳидоятов номидаги драма театри биносида «Шайх Санъон ва Тарсо духтар» томошаси билан бошланган гастрол давомида «Меҳрибонгинам», «Муъжизавий дарахт» спектакллари кўрсатилди. Сафар томошалари «Чиял бозоридаги ҳангома» театрлаштирилган концерт билан якунланди.

СЎҒДИЁНА ОҲАНГЛАРИ

Республика байналмилал маданият марказида самарқандлик рассомларнинг ижодий кўргазмаси очилди. Кўргазмада 30 га яқин рассомнинг асарлари намойиш этилмоқда.

Кўргазманинг очилишига бағишланган тантанада Республика байналмилал маданият маркази директори К. Расулов, Республика Рассомлар уюшмаси вице президенти В. Бурмакин, Ўзбекистон халқ рассомлари Р. Чориев, А. Бойматов, Украина маданият маркази директори В. Мансуров ва Самарқанд вилоят Рассомлар уюшмаси бўлими раиси А. Исаев сўзга чиқиб, самарқандлик ижодкорларни табрикладилар.

Кўргазмадан 160 га яқин асар ўрин олган. Улар орасида А. Исаевнинг «Кутиш», «Самарқанд оҳанги», «Обинон», «Тоғ оҳанги», А. Крикиснинг «Шоколадчи қиз», «Келин», М. Саматовнинг «Бозорда», «Она бўри», «Совчилик», В. Улконнинг «Чаён тамғаси остида», «Фазодаги суҳбат», Т. Шоймардоновнинг «Муҳаббат», Ш. Темуровнинг «Саёҳатчилар», «Шинг қишлоғи», Г. Кимнинг «Ғилдираклар қўшиғи», «Нурланиш», Ж. Абдурауповнинг «Баҳор оҳанги», «Эзгу кун», С. Редкиннинг «Автопортрет», А. Шербаковнинг «Чилла», «Самарқандда куз» асарлари ўзига хослиги билан ажралиб туради.

Кўргазмада, шунингдек, ҳайкалтарошлик, кулолчилик санъати намуналари ҳам намойиш этилмоқда. Туркман Эсонов ва Тўлаган Ёрқуловнинг мармар ва бронзадан ясаган турли-туман ҳайкалтарошлик буюмлари кўпчиликнинг эътиборини тортди.

Умуман олганда, самарқандлик рассомлар ўз асарларида Самарқанд мадҳини, унинг заминини, табиати ва меҳнаткаш халқини меҳр билан тасвирлашган. Бу тасвирлардан баҳраманд бўлган киши Самарқанд сеҳри ва оҳангини туйгандек, унинг ҳавосидан нафас олгандек бўлади.

Адиба ЎСАРОВА

ИСТИҚЛОЛ МЕЪМОРЛАРИ

БОЛАЛАР ВА ЎСМИРЛАРГА БАҒИШЛАНГАН АСАРЛАР САВИЯСИНИ КЎТАРИШ МАЪНАВИЯТНИ СОҒЛОМЛАШТИРИШНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОСИ

XX асрнинг сўнгги чорагида ёшларга айтиш лозим бўлган фикр-мулоҳазалар кўпайди. Кечаётган ўзгаришлар, воқеликка янгича муносабатни болалар ва ўсмирларга сингдириш, воқелик хусусида теран мушоҳада юритиб, ҳодисаларни холисона таҳлил қилиш, керакли фикрни ёш авлодга ўз вақтида етказиш доимий эҳтиёжлардан. Бу жабҳада публицистика зарур аҳамият касб этади, болаларбоп услуб эса муҳим восита саналади.

Маълумки, услуб ҳар бир ижодкорнинг ўзига хослигини, савиясини белгиловчи омил. Зеро, болаларга мўлжалланган асарларда бундай ўзгачалик зарурдир. Газета публицистикасидан олинган қуйидаги икки мисолни қиёсий кузатиш услубий тафовутнинг ёрқин намунаси бўла олади.

«...Мактаб муаллимларимиздан ташқари табиат ҳам тарбиялайди бизни. Сув, Ҳаво, Қуёш — боланикнинг беминнат тарбиячилари. Биз тўртта темир беланчакни осиб, «ҳамма яхши нарсалар болаларга», дедик... Иймонларни ғубор қопласа — осмонлар қораяр экан». (С.Саидов).

«Мана, дўстим, энди биз мустақилмиз, озодмиз. Аввалгидек, тилламиз, пилламиз, пахтамизу қоракўл теримизни Масков талолмайди. Талон-тарожлик авж олганлигининг бир тарафини ўша зўравон салтанат иш юритишига бойлаш мумкин бўлса-да, бу нуқсондан қутулиш йўлларини ўз халқимиздан, юрагимиз ва кўнглимиздан излашимиз керак...» (В.Файзуллаев).

Бир қарашда мақолалар руҳан муштарак, мантиқан бирбирини тўлдириб туради. Аммо дастлабки парчада ижодкор услубидаги «мураккаблик» — катта ёшдаги киши тафаккурига мос талқин кўзга ташланади. Негаки, табиатнинг буюк муаллимлигини, «оҳанграбо соҳиллар»у, «ирмоқлар», «зангори кўл» ва «зумрад ўтлоқлар»нинг чексиз мурувватини, уларнинг беминнат сабоқлари-ю ҳақиқий гаштини киши маълум бир ёшда ҳис қила олади. Ҳали «иймон»нинг нималигини англаб етмаган бола учун «ғубор қопланиш» фожиаларини англаб етиш қийинроқ.

Иккинчи парча эса бевосита болалар ва ўсмирларга бағишланган мақоладан. Унда мустақил давлат моҳиятини ўқувчига аниқ, содда тушунтира билиш, ёзувчининг ўсмирлар билан меҳрли, илиқ оҳангда тенгдошларча эркин мулоқот олиб боргани қимматли. Муаллим «дилдан суҳбат» баҳонасида ҳаёт ҳақиқатларидан сабоқ берадики, мақолада болаларнинг ўзлигини англай бориши, дунёнинг ҳақпарастлик ва алдовларини фарқлай билишларига даъваткор руҳ устивор. Аслида ижодкорнинг бош мақсади ҳам ўзи тенгиларда етишмаган фазилат ва журъатларни, билимдон ва зукколикни «чақнаб келаётган» ўспиринларда кўриш орзусидир.

Умуман, болалар публицистикаси фикрни бола тафаккурига мувофиқлаштириб, содда ифодалаш билан фарқланади. Шунингдек, муҳим ижтимоий-сиёсий воқеликни ёритиш ва унга муносабат билдиришда бадиий воситалар, турли хотира ва ривоятлар, мақол ва қизиқарли далиллардан фойдаланиш ўзбек болалар публицистикасига мос услублардан. Ёзувчи В. Файзуллаевнинг ижодида бу ҳол бўртиб кўринади. Масалан, адиб болалар ва

Давоми иккинчи бетда

Машҳур санъаткор Тўхтасин Жалиловнинг 100 йиллигига

УСТА ХАЛҚЧИЛЛИКНИНГ ФИДОЙИСИ ЭДИ

Улуғ инсонларнинг авлодлар олдидаги катта хизматлари шундаки, улар ўзларидан кейин ҳам худди шундай улуғларнинг сафи ортиб боришини, мерос давомийлигини таъминлайдилар. Буюк бастакор, халқимизнинг ардоқли санъаткори, ўзбек мусиқа маданиятининг йирик намояндаси Тўхтасин Жалилов ана шундай инсонлар сирасига киради. Бугунги кунда унинг ўнлаб шогирдлари ўзбек мусиқа санъати равнақи йўлида фидойилик билан хизмат қилмоқдалар. Ана шундайлардан бири таниқли хонанда, Ўзбекистон халқ артисти, Муқимий номидаги Ўзбек давлат мусиқали театрининг етук санъаткорларидан бири Фароғат Раҳматова. Фароғат опанинг бахти шундаки, у ижодий йўлининг дастлабки пиллапояларидаёқ устоз санъаткор ўгитларидан баҳраманд бўлган ва устози умрининг охиригача содиқ шогирд сифатида маслаҳатларидан сабоқ олиб, ижод қилган. Ф. Раҳматова Тўхтасин Жалилов билан дастлабки мулоқотларини шундай эслайди:

— 1942 йиллар, 15 ёшдаман. Санъатга ҳавасимни кўриб, Қашқадарёдан Янгийўл театрига олиб келишган. Бу ерда менинг биринчи устозим Юнус Ражабий мусиқа раҳбари эдилар. «Кўчқор Турдиев», «Офтобхон», «Асрлар» каби спектаклларда етакчи ролларни ижро этдим. «Тоҳир ва Зуҳра»ни қўймоқчи бўлдик. Шунда «Репетиция Тўхтасин Жалиловнинг уйларида келармишлар», деб қолишди. Илгарилари ҳам бу одам ҳақида эшитган, лекин ҳали кўрмаган эдим. Шунинг учун қандай одам экан, деб ўйлаганман. Бир пайт «Қаламлар»ни айтаётсам, «Тўхтасин ака келдилар», деб қолишди. Баланд бўйли, гавдали, кўринишидан фариштали бир одам кириб, қўшиқ айтишимни анча кузатиб турдилар ва аста бошларини қимирлатиб «қашқадарёлик қизим», деб қўйдилар. Кейин бизнинг театримиз Муқимий номидаги театрга қўшиладиган бўлди. Устозим Юнус Ражабий радиога ишга кетдилар, мен эса иккинчи устозим, уста Тўхтасин ака Жалилов бадиий раҳбар бўлиб ишлаётган даргоҳга қадам қўйдим.

Фароғат опа, мана, ўшандан буён ушбу даргоҳда эл хизматида бўлиб келмоқда. «Муқимий» театрига келгандан сўнг опа бу ерда саҳналаштирилган деярли барча спектаклларда етакчи ролларни ижро этдилар. Жумладан, Тўхтасин Жалилов мусиқа басталаган «Тоҳир ва Зуҳра», «Офтобхон», «Кўчқор Турдиев», «Ғунчалар», «Эркин йўл», «Нурхон», «Муқимий», «Алпомиш», «Равшан ва Зулхумор», «Холисхон», «Фарғона ҳикояси», «Гул ва Наврўз» каби саҳна асарларида ажойиб образлар яратиб, улардаги қўшиқларни маромига етказиб айтиб, халқ муҳаббатига сазовор бўлди. Бундан ташқари, Фароғат опа устози яратган кўпгина қўшиқларнинг биринчи ижрочиси сифатида ҳам эл орасида шуҳрат қозонди. «Айлагач», «Овораман», «Айланаман», «Ишқ сени», «Баҳор айёмида», «Карвон келди, нор келди» каби қўшиқлар шулар жумласидандир. Албатта, узоқ йиллик ҳамкорликдаги ижодий жараён санъаткор ҳаётида унутилмас воқеаларга, олам-олам таассуротларга бой бўлади. Фароғат опани бу борада хазина десангиз ҳам ҳақингиз кетмайди. Чунки у киши Тўхтасин Жалиловнинг иш услуби, инсоний хислатлари ҳақида жуда узоқ ҳикоя қилиб бериши мумкин.

— Албатта, қандай одамларни «уста» деб айтишларини биласиз. Ўз ишининг моҳири, касбининг фидойиси бўлган ҳар қандай касб эгаси уста бўлади. Бинобарин, менинг устозим ҳам ҳақиқий, том маънодаги уста эдилар. Келинг, аввало, у инсоннинг ишга муносабатларидан хабар берай. Боя Тўхтасин Жалилов театрда бадиий раҳбар эдилар, дедим. Лекин устам ҳеч қаерда ўқимаган, дипломи бўлмаган бадиий раҳбар эдилар. Олий маълумотли дипломи бўлган ҳар қандай одам ҳам бадиий раҳбарликни ўрнига қўйиб қойиллатиб бажаравермайди.

Аввало, бунинг учун ўша одам худонинг марҳаматидан баҳраманд бўлган бўлиши, ўзида, қалбида кўри бўлиши лозим. Тўхтасин ака шундай инсон эдилар. Устам ҳеч қачон, ҳеч кимни қаттиқ уришмасди, сўкмасди. Лекин «Тўхтасин Жалилов», деса ҳамма оёққа турарди. Бу театр жамоасининг азбаройи у кишининг истеъдодига, инсоний фазилатларига ҳурмати нишонасидир.

Устоз ишни яхши кўрадиган одамни яхши кўрардилар. Кечикувчиларни, ишга сабабсиз келмай қоладиганларни жуда ёмон кўрардилар. Ашулачининг тўйига борганини ёқтирмасдилар. Бир марта адашиб тўйига бориб қолган эканман. Икки соат турғизиб қўйиб, койиганлар. «Агар тўйга бораверадиган бўлсанг, саҳнага керак бўладиган овозингни бузасан», дердилар. Умуман, овозини эҳтиёт қилган, асрабавайлайдиган хонандаларни яхши кўрардилар.

Муҳими, Тўхтасин ака ниҳоятда мусиқани нозик ҳис қиладиган, нафис тушунадиган одам эдилар. Қўшиқнинг бирор нуқтасида ҳам ноаниқликка, бузилишга йўл қўйдирмасдилар. «Агар қўшиқда сохталик бўлса, у икки дунёда ҳам артист бўлолмайди», дердилар.

Ишга масъулият билан ёндошишда, жиддийликда жамоада барчага ўрнак эдилар. Кунлари театрда ўтарди. Кимнинг асари қўйилишидан қатъи назар ҳар бир спектаклга жон куйдирардилар. Ҳар куни спектакл бошланишидан ярим соат олдин зални кўздан кечириб кетардилар. Кейин вақти-вақти билан асарнинг кетишини кузатиб борардилар. Бир ўгитлари ҳамон эсимдан чиқмайди:

— Биринчи бор саҳнага чиқиб, биринчи марта қўшиқ айтганингдаёқ бутун маҳоратингни сарф қилиб халқни ўзингга қарат. Дастлабки таассуротнинг аҳамияти катта.

Фароғат опа фақат театрда эмас, уйда ҳам устозлари ўгитларидан баҳраманд бўлган бахтли санъаткорлардан.

— Ўзим етим ўсиб, ота-она меҳри, ҳурматидан йироқ бўлганим учунми, менга худо ота берди, деб ҳамма ишда устанинг маслаҳатларига таянардим. Уйларига ҳамма вақт ҳам ботиниб боролмасдим. Мени ўз фарзандлари қатори кўрганлари учун бемалол, истаган вақтимда бораверардим. Ўша пайтлари қизлари Холидахон Душанбега узатилган бўлиб, Душанбедаги консерваторияда дарс берардилар. Ўғиллари Холхўжа ака, Саълоҳиддин, Деҳқонбой, қизлари Эътиборхон ўз оилалари билан алоҳида туришарди. Ўзлари билан кенжа ўғиллари Телман бўлиб, у ҳали ёш эди. Аям ҳам мени ҳамиша қизларидай кутиб олардилар. Устамнинг барча юмушларини бажарадиган, ноталарини олиб-келиб юрадиган бир қайнилари бўларди. У кишини «тоға» дейишарди. Ана шу кишига устам ҳовлининг нариги томонидан уй солиб бергандилар. Устамга алоҳида меҳр қўйиб, хизматларини қилган «тоға»нинг хизматлари таҳсинга лойиқ.

Андижонда устозимизнинг оналари, сингиллари туришарди. Ачам — оналари бир юз беш ёшга кирганлар. Мен ўша томонларга бориб, уларни кўриб, суҳбатларидан баҳраманд бўлганман. Ҳозир ўша жойларда уларнинг фарзандлари туришади.

Энди сизга бир нарсани алоҳида таъкидлашни истардим. Мен устамнинг қизлари Эътиборхон билан яқин дугона эдим. Спектаклларнинг деярли ҳаммасида Эътиборхон билан бирга ўйнаганмиз. Дугонам ҳам отасидан мусиқа сирларини ўрганган, ажойиб хонанда, актриса эди. Хуллас, боя айтганимдек, ҳамма ишни устам билан бамаслаҳат қилганман. Хусусан, фарзандларимнинг тўйларида ҳам устам эшигимизда бир ота каби туриб берганлар. Ахир, одамзотнинг устози ҳам ота бўлади, ҳатто «Устоз отадан улуғ», деб айтадилар-ку. Умуман, мен бу кишидан жуда кўп нарса ўрганганман. Ҳозир ҳам бир нарса ёдимга тушиб қолди. Уста бирор асар саҳналаштирилишидан олдин роллар тақсимоти бўладиган бўлса, ҳамма ашулачиларнинг овозларини бир-бир эшитиб кўриб, кейин қайси ролга мослиги ҳақида хулоса чиқарардилар. Шунга қараб кимдан қандай фойдаланиш мумкинлиги хусусида режиссёрга маслаҳат берардилар. Агар ўзим ҳам ана шунга қодир мусиқа раҳбарлари етиштириб чиқса, бундан театримиз фақат ютарди.

Тўхтасин Жалилов менга барча қўшиқларни дастлаб танбур чертиб ўргатардилар, кейин эса концертмейстер билан шуғулланардим. Уста куй-қўшиқнинг миллийлиги, халқчиллиги борасида ниҳоятда қайғурардилар. Айтаверсам, гап кўп. Фақат бир мен эмас, устадан ўрганганларнинг барчаси кам бўлгани йўқ.

Фароғат опанинг хотираларини тинглаб ўтираркансан, шундай бир гап хаёлимдан кечди: мана, кўз олдимда машҳур санъаткорнинг машҳур шогирди ўз устози ҳақида тўлиб-тўлиб сўзлаб ўтирибди. Бугун у кишининг ўзлари ҳам кўплаб устоз. Ҳозир одам ғанимат, олам ғанимат. Ёшлар, бугун санъатга кириб келган, кириб келаётганлар Фароғат опадан ўрганиб олсалар, фақат фойда бўлар. Чунки улар опанинг ўгитлари билан бирга, устоз санъаткор Тўхтасин Жалилов сабоқларини ҳам сингдирган, устознинг устозидан ўрганган бўладилар.

Гулчеҳра УМАРОВА
суҳбатлашди

ИСТИҚЛОЛ МЕЪМОРЛАРИ

Боши биринчи бетда

ўсмирлар ўртасида содир этилаётган жиноятчилик, ўғирликларга нисбатан муносабат билдиришда озод Ҳиндистоннинг биринчи президенти Жавоҳарлал Неруниннг айрим хотираларидан ўринли фойдаланган.

Бу хил мисоллар мақолага жон киритади, ўқувчини янги маълумотлардан воқиф этиб, муаллифнинг муддаосини англатишга хизмат қилади.

Ҳозирги замон болалар публицистикасида, айниқса, илмий-маърифий мақолалар қайта тикланганни ижобий ўзгаришлардандир. Чунки 30-йиллардаги болалар нашрларида кўзга ташланган бу йўналиш узоқ йиллар давомида тўхтаб қолган эди. Бу жиҳатдан, «Кўнгил фалсафаси» («Тонг юлдузи»), «Мозийдан сўз очмоқ хайрлидир» («Гулхан») «Замахшарий илм сардори» («Тонг юлдузи») каби мақолалар эътирофга лойиқ.

Маънавий-ахлоқий тарбия мавзуидаги мақолаларга муаллифлар халқнинг миллий удумлари, урф-одатларига таянишаётгани кўзга ташланади. Бу болалар публицистикасида панднома ва дидактикага асосланган X — XV асрдаги шарқона тарбия анъаналарининг тикланаётганидан далолатдир. Ҳар қандай зиддиятли масалаларни ҳам ота-онанинг фарзандига муносабати, самимий насиҳат ва маслаҳатлари тарзида етказиш бошқа шаклларга қараганда таъсирчан. Шу маънода, Сафар Барноевнинг мақолалари диққатга сазовор. Уларда тилга олинган воқеий ҳикояларни болаларбоп ривоят, катталар хотирасини уйғотувчи ҳақиқат ва армонлар мажмуи, дейиш мумкин. Муаллиф қаҳрамони адибнинг ўзи — болалиги. Ёзувчи болалик ва ўсмирлик хотираларини эслаш баҳонасида давр сиёсати, яшаш тарзи ва кечмишни гавдалантиради. Масалан, уруш вақтида ночор яшаётган оиласига ёрдам тариқасида новвойлик қилаётган кичкина Сафарни рус тили ўқитувчиси Сора опа қаттиқ изза қилиб, кашшофлик бўйинбоғини ечиб олган. Бу ҳам етмагандай: «Кўриб қўйинглар, мана бу нонфурушни, — дея ўқувчисини «фош» қилади муаллима. — Бу ўқиш ўрнига совет пионери шарафига доғ тушириб, нон сотиб юрибди. Мактабимиз шаънига иснод келтираяпти...» («Болаликнинг ўчмас дамлари»).

Шубҳасиз, бу тафсилот халқ турмуши, оғир шароитига ҳукмрон шўролар сиёсатнинг зидлиги, аҳоли ҳунармандчилиги ва ҳалол меҳнатнинг таҳқирланганини кўрсатади.

Хуллас, ижодкор бугунги фожиаларнинг туб илдизини болаларга таъсирчан уқтиришга ҳаракат қилган. Миллат ўтмишига даҳлдор бундай хотира-бадиалар тарбиявий аҳамият ва ижтимоий қимматга эга. Адибнинг «Болаликнинг ўчмас дамлари» мақоласидаги реал ҳикоялар Бухоройи шарифнинг аччиқ қисматини эсга солади. Асар ниҳоясида «эртакчи бобо» — муаллифнинг ривоятлари аламли хитобга айланади. Бу хитоб гўё тўплар зарбидан зир титраган қадим Бухоронинг нидоси ўчмас, парчаланган тошлар яна қанчалаб авлодлар қалбига озор етказажак, дейилаётгандай... Шу тариқа зукко ўқувчи дарсликларда ҳали битилмаган миллатнинг чинакам тарихни идрок қилишга муяссар бўлади.

Ўзбек болалар публицистикаси «Иморати» 20-йилларда қурила бошланган эди. Бироқ «иморат» пойдеворсиз, муаллақ ҳолда «тиклана борган»лиги боис номаълумлигича қолмоқда. Чунки унга на шарқона маданият руҳи, на мумтоз адабиётдаги дидактик тарбия ва на рус болалар адабиёти ҳамда матбуотига хос илмий-сиёсий тафаккур замин қилиб олинган эди. Бoз устига ҳукмрон тузум мафкураси болаларни ҳаётий воқеликдан узоқ, ниҳояси сароб бўлган порлоқ келажак билан чалғитишга урунганидан ҳақиқий турмуш ва реал ҳодисаларни илғаш қийин бўлди. Алал-оқибат «бахтли болалик»ни таъриф-тавсиф қилишгагина зўр берилди. Бундан ташқари болалар учун ихтисослашган ижодкорлар меҳнати етарли қадрланмаганидан уларнинг аксарияти қаламлари чархланиб, истеъдодлари меъёрига етиши билан «тор» доирага сиғмай, катталар муҳитини ихтиёр эта бошладилар. Болалар ва ўсмирлар олами эса қаламкашлар учун «тажриба майдони»га айланиб қолди.

Энг асосийси миллат болаларига мўлжалланган дастурларнинг беҳад камлиги ҳам бу соҳадаги маънавий тақчилликка сабаб бўлди. Аҳолининг қарийб ярмисини болалар ташкил этадиган мамлакатимизда болалар учун) уч газета (рус ва қорақалпоқ тилидагиси билан), бешта журнал («Ғунча», «Гулхан», «Ёш куч», «Сирли олам» ва «Соғлом авлод учун» мавжуд. Қоғоз тақчиллиги уларнинг нархи, тиражи ва обунасида ҳам акс этиб турибди. Болалар республикасида мактабгача ёшдаги кичкинтойларга мўлжалланган «Ширинтой» журналини нашр этишга «Ёш техник» ва «Ёш табиатшунос» типидаги маърифий журналларга эҳтиёж катта. Бугун боғча ёшидагиларни ҳисобга олмаганда ҳам фақат мактабларимизда 5 миллион бола таълим олмоқда, ҳомаки чамалаганда ҳар минг ўқувчидан 2-3 тасигина газета ёки журнал ўқиш имкониятига эга.

Тарихчи олим Р. Гордон Келли «Қўшма штатларда болалар матбуоти» китобида Америкалик болалар ўқийдиган 278 журнал мавжудлигини қайд этган.

Ноёб истеъдодларни тан олиш баробарида болалар ва ўсмирлардаги мудроқлик, лоқайдлик ва журъатсизликнинг нисбатан сезиларлилигини инкор қилиб бўлмайди. Бу нуқсонларни ўз навбатида публицистик мақолалар, бадиий асарлар ва оммавий ахборот воситаларининг савиясини ошириш орқалигина бартараф этиш мумкин. Чунки маънан соғлом авлод учун энг аввало маънавий тарбияга, яхши асарларга эҳтиёж катта. Фақат пухта маънавий-ахлоқий тарбия топган авлодгина келажакнинг ҳақиқий меъморлари бўлади. Улargina боқий истиқлол, мустақил ўлка барқарорлигини таъминлашга қодир.

Охунжон САФАРОВ,
Бухоро Давлат университети кафедра мудири, филология фанлари доктори, профессор,
Башорат ЖАМИЛОВА,
ўқитувчи

КУНЎҒЛОНДАЙ УЧҚУР БЎЛДИ ТУРНАБУЛОҚ ОТЛАРИ

Боши биринчи бетда

эттан улуғ ниятдан яралмоқда. У жаҳоннинг турли бурчакларидан, узоқ-яқиндан Амир Темур туғилган Ватанни тавофу зиёрат этиш учун келаётган, келадиган одамларга аталган.

Улуғ шодиёна маскани Яккабоғ сари борар эканмиз, бир кун аввал йўлларда кўпкарида иштирок этиш учун бораётган машина-машина отларга, улоқ чопишда, курашда ютган полвону моҳир чавандозларга аталган совринларга қўйилган оту туя, қўй ва қўчқорларга кўзимиз тушарди. Буюк бобомизнинг катта тўйи олдидан ўтказилаётган анжуман мутасаддилари байрамга алоҳида тайёргарлик кўрдилар. Туманнинг мусобақалар ўтадиган «Ҳисор» отчилик хўжалиги ҳудудидан махсус жой танланиб, ўтовлар тикилди. Бароқтепа ёнбошидаги Аминсой адирлигига қадар бўлган уч километрдан ортиқ йўлларга асфалт ётқизилди. Узоқ-у яқиндан келадиган полвонлар, чавандозлар, томошабинлар учун зарур шарт-шароитлар яратилди. Вилоят савдо ташкилотлари ўз дўконларини қурдилар, хуллас бу улуғ издиҳом тарих китобларидан ёдимизда қолган ўша Ургут тоғлари бағридаги Конигилнинг машҳур базмларини эслатарди.

Туни билан қор майдалаб ёғиб чиқди. Эрталаб турганимизда Яккабоғнинг қир-адирларга туташ асрий боғлари оқ ҳарир либосга бурканганди. Табаррук кексалар буни дарров яхшиликка йўйдилар: Э, болам, бу қор эмас, осмондан ун ёғди, дур ёғди деяверинг. Кузу қишнинг энг зарур вақтида бир ойча ёғин бўлмаганди. Экинзорлар, айниқса лалми ғаллазорлар жуда маҳтал эди бу ёғинсочинга. Икки кун аввал ёғиб ўтган ёмғир ва бугунги қор ғалламизнинг ҳосилини зиёда этади. Осмондан барака ёғди, бўтам...

Қанчалар фалсафа бор донишманд кексанинг бу гапларида. Табиатдаги бу мувозанат ҳаёт ва одамлар орасидаги ўзаро муносабатларни ҳам ёдга солади. Ҳалол меҳнаткаш ҳалол ризқини осмондан ёмғир кутгандек қўмсаган даврлар бўлиб ўтди. Шундай пайтда танти, мард, пок ниятли элбошилар, ишбошилар халқнинг корига ярайди. Агар ишбошидан путур кетса, элнинг раҳматидан кўра ўз манфаатини афзал билса, бундай жойда адолатга ташналик кучаяди. Бугун Қашқадарёда бу ҳақда айниқса кўп гапирилмоқда. Юртбошимиз Ислом Каримовнинг Самарқанд ва Қашқадарё вилоятлари сессияларида сўзлаган нутқида илгари сурилган фикрлар, мустақиллигимизнинг тақдири хусусидаги, катта ва кичик раҳбарлар, ишбошилар, элбошилар маънавияти ва масъулияти ҳақида куйиниб айтган гаплари кўпчиликнинг тилида ва дилида. Вилоят зироатчиларининг ҳосил байрами шарафига Яккабоғ туманидаги Шароф Рашидов номли жамоа хўжалигида бўлган эл оқсоқоллари ва турфа тоифадаги раҳбарлар иштирокидаги йиғинда ҳам шу ҳақда сўз борди. Йиғилишни очаётиб туман ҳокими Холмурод Раҳмонов одамлар эътиборини бугун вилоят ва туман ҳаётида, маънавий муҳитида юз бераётган ўзгаришларга қаратди. Метин бўлиб кетган, муз қоплагандек бўлиб ётган жойлар «эриди», етиштирган пахтамизга пул, техника, ўғит, газ қувур ола бошладик, деди. Ҳали олдинда яна талай ишларимиз бор. Ниятларимиз улуғ, энг муҳими улуғ бобомиз Амир Темур ҳазратларининг катта тўйларини ёруғ юз билан кутиб олиш...

Бугун Қашқадарёда эл бошига янги, ёш, ишчан раҳбарлар келмоқда. Уларга «Қадамингиз қутлуғ келсин», дея эзгу тилаклар билдирилмоқда. Вилоят ҳокими Озод Давронович Пармоновга сўз берилганда улуғ ниятли одамларнинг ана шу қутловларини эсладим. Одатда янги ишга келган баъзи раҳбарлар гапни ва ишни ўз ўтмишдошларининг хатосидан бошлар, ҳамма балони унинг елкасига ағдарар ва мана шу хатоликларни тузатгани мана биз келдик, дерди. Сўнг «ана ундай қиламиз, мана бундай қиламиз», дея тоғ-тоғ ваъдалар берилардн. Одамлар қўйини пуч ёнғоққа тўлганидан хурсанд, янги раҳбар эса мақтову олқишлардан боши «кўк»ка етиб сал бўлмаса эсини йўқотиб қўяр даражага келиб қолар, асосий иш қолиб кетиб, лавозим улашиш билан банд бўлиб қоларди. Бир-икки йил ўтгач қарабсизки, унинг ўзи ҳам ўша инкор этилган, танқидга учраган эски раҳбарнинг қўшиғини куйлайётганига кўникиб кетиларди... Йўқ, янги ҳокимнинг гап-сўзлари биз анчайин ўрганиб қолган эски манзараларга сира ўхшамасди. Озод Пармонов элга қарата рўй-рост мана шундай дейди:

— Гарчи, бугун ҳосил байрами бўлса-да, менинг юрагимда байрам, тантана бўлаётгани йўқ. Ишимиз, юкимиз, масъулиятимиз минг чандон ошганини ҳис этиб турибман. Мени турли бўғиндаги баъзи ишбошиларнинг Ватан, миллат туйғусини унутиб қўйганликлари, мустақиллик моҳиятини етарли даражада англаб етмаётганлари қийнайди. Айнан мана шу тоифадаги онги, идроки саёз раҳбарлар халқдан ажралиб қолган. Тўғри, қийинчиликлар бор, иқтисодиётнинг карвони оғир ва мураккаб йўлдан бормоқда. Хўш, нега энди қийинчилик фақат оддий меҳнаткашнинг елкасига тушиши керак? Хўжалик раҳбарининг хотини қўшни аёлдан қарзга ун сўраганини эшитганмисиз. Йўқ, сўрамайди, чунки унинг ҳамма нарсаси бор. Банк ойлаб пул бермаётганининг оғири хўжалик раҳбарининг турмушига таъсир этмайди. Ахир аравани ҳамма баробар тортиши керак эмасми? Ишдан сурасангиз сув, техника тақчиллиги рўкач қилинади. Ахир Сиз нега раҳбарсиз шу ишларни уддаламасангиз? Сизга берилган ваколатлар, имтиёзлар мана шу ишларни эплаш учун эмасми! Бунинг ўрнига одамлар ҳисобидан уй қуриб, машина миниб юрганларни тўғри йўлга солишга кучимиз етади. Пулни ошна-оғайнигарчилик билан тарқатишни касб қилиб олган ва бюрократиянинг метин қўрғонига айланган банк иши тўғри изга тушади. Тушмаганига қўймаймиз. Президентимиз айтганидек, одамлар ҳар қандай қийинчиликка чидаса ҳам адолатсизликка асло чидамайди. Эл бошида қанча муҳлат ишлашимиздан қатъи назар ҳалоллик билан, адолат билан ишлай олмайдиган одамлар бизга йўлдош бўлолмайди. Каттами-кичикми, қандай раҳбар бўлмасин, ҳалоллик ва адолатда бошқаларга намуна бўлсин. Мен Сизларга ваъда бераман: шахсий намуна деган гап бизнинг вилоятда биринчи ўринга чиқади. Биз буюк соҳибқирон Амир Темур ҳазратларининг ворислари эканлигимизни исботлашимиз керак.

— Йўлбошчиларнинг вазифаси ҳамиша халқ қалбига қулоқ солиш, унинг руҳиятидан огоҳ бўлишдир,— дея сўз бошлади Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Орипов.— Виждонлилик, адолат туйғуси ота-боболаримизнинг қонида бўлган. Мен яқинда улуғ соҳибқирон бобомизнинг қутлуғ тўйларига атаб, беш пардали драматик асаримни ёзиб тугатдим. Шу асарни ёзиш жараёнида ўқиб ўрганилган тарихий манбалардан маълум бўлишича, улар Ҳиндистондан Болқонгача бўлган юртларни бирлаштирган улкан мамлакатида ўғрилигу қароқчиликка бутунлай барҳам берилган экан. Мамлакатнинг у бошидан бу бошигача бир ёш боланинг бошига олтин тўла сават қўйиб юборсангиз унинг бир мисқоли ҳам камаймасдан етиб келар экан. Амир Темур ҳазратлари вилоятлар ва туманларнинг ҳокимларига қўйган қаттиқ талаблари билан шундай адолатли давлат тузишга эришган эканлар... Ҳа, азиз дўстлар, мустақиллик бизга, аввало, Амир Темурдек бобомизни қайтариб берди. Энди у кишининг тузукларига амал қилиб юртимизни бойитайлик, ҳақиқат ва адолатни устивор этайлик, бобомиз олдида юзимизни ёруғ қилайлик. Кўпчиликка ибрат бўлайлик.

Шундан сўнг Абдулла ака ўзининг Амир Темурга бағишланган шеърини ўқиб берди. Кўп йиллар шу хўжаликка раҳбарлик қилиб улуғ ишларга қўл урган, минг кишилик катта клуб қурдирган, ўзидан эл орасида яхши ном қолдирган 84 ёшли Раҳим ота Гадоевга тўн кийдирилди. Туман фольклор-этнография дастаси санъаткорлари ижросида куй ва қўшиқлар янгради.

«Ҳисор» отчилик хўжалиги ҳудудидаги кўпкари ва кураш бўладиган Бароқтепа томон келар эканмиз йўлларда яқин атрофдаги қишлоқлардан одамлар мусобақа майдони сари гурас-гурас бўлиб боришаётганига кўзимиз тушарди. Отлиқ отида, машинали машинасида, яна қанчалар пойипиёда йўлга чиққанлар... Эҳ-ҳе, қирликлар бағри кўпкари ишқибозларига тўлиб кетган. Асосий майдонда эса беш юз чоғли чавандоз кўпкари бошланишини сабрсизлик билан кутмоқда.

Вилоятнинг барча туманлари вакиллари, илғор меҳнатчилари, эл оқсоқоллари йиғилишган улкан байрам — Амир Темур ҳазратларининг 660 йиллигига бағишланган кўпкари ва полвонлар курашини вилоят ҳокими О. Пармонов самимий қутлов сўзлари билан очди. Шундан сўнг майдонга соҳибқирон Амир Темур ва унинг ғолиб лашкарлари кириб келдилар. Бу манзараларни тасвирловчи театрлашган жонли саҳна айнан улуғ бобомиз давридагидек табиий эди. Ноғоралар така-туми, карнай-сурнайлар садоси бизни руҳан ўша ўтмиш даврларга олиб бориб қўйгандек эди. Совринлар эълон қилинди. Кўпкари бош совринига «УАЗ-469» машинаси, полвонлар курашининг бош совринига эса «Урал» мотоцикли қўйилди. Туманларнинг халқ шоири Абдула Орипов ва академик Асқар Холмуродов номидаги совринлари эълон қилинди. Дастлабки совринларни яккабоғлик Суюн Тошпўлатов ва тожикистонлик Диёр Кенжаевлар олишди.

Кўпкари қизигандан қизирди. Кенг майдон узра улоқ олиб от сураётган чавандоз ортидан тулпорини қичаб бораётган юзлаб отлиқлар жанг майдонидаги Амир Темур суворийларига ўхшаб кетишарди. Қани киночиларимиз тайёргарлик кўришаётган Амир Темур фильмини мана шундай улуғ издиҳомлар чоғи суратга олсанг... Ана отлиқлар бир фурсат ўртада жам бўлишиб, улоқ олганни ҳеч қаёққа чиқармай туриб қолишди. Узоқдан фақат ўртадаги отлардан кўтарилаётган ҳовургина аниқ кўриниб турарди. Тошкентдан ташриф буюрган олим Малик Муродов, таниқли ёзувчи Ҳожиакбар Шайховлар отлардан кўтарилаётган ана шу ҳовурнинг шифобахшлиги ҳақида қадимги ривоятларни сўзлашади. Мусобақанинг бош ҳакамлари Январ Иноятов ва Эргаш Хатамовларнинг микрофон орқали таралаётган овозлари қир адирлар узра акс-садо бериб қолади:

— Чавандозлар, совринни ҳалоллаб олинг, ҳалоллаб! Улоқни айириб чиққаннинг йўлини тўсманглар.

— Мард чавандоз улоқни айирганнинг қўлига ёпишмайди...

Шу чоғ қирликнинг тўридаги тўданинг олдинги сафини ёриб бир ёвқир йигит тулпорини чоптира кетди. Унинг ортидан от қўйганлар томошабинлар ва ҳакамлар олдидан дарёдай оқиб ўтишаётганда қирликнинг нариги бурчагига елиб боришган ғолиблар отининг жиловини бош ҳакам қароргоҳи сари жадал буриб келишди. Бош соврин ўн тўққиз ёшли полвон Шерали Ражабовга насиб этди. Яккабоғ туманидаги Каттабой Ашуров номли жамоа хўжалигидан келган бу чавандоз йигитнинг ғалабаси барчани тўлқинлантириб юборди. Не-не чавандозлар ортда қолиб кетдилар. Уни бутун издиҳом бир бўлиб улкан ютуқ билан қутлашди. Вилоят ҳокими чавандознинг устига тўн ёпди. Ана хурсандчилигу мана хурсандчилик. Халқ шоирлари ва академик олимлар номидан қўйилган совринлар ҳам боболаримиз удумини сақлаб келаётган моҳир чавандозларга (чироқчилик Жамол полвон ва яккабоғлик Қўзи полвон) топширилди. Полвонлар кураши мусобақасида эса чироқчилик Раҳим полвон Бўриев ғолиб келиб бош совринни олди.

Кураш ва кўпкари шу куни кечга қадар қизғин давом этди. Одамлар кўнглида ёруғ хаёллар барқ урди. Бобомизнинг улуғ тўйига тайёргарлик пухта бошланганига ишонч ҳосил бўлди. Ана шу байрамни кўнгилдагидек ўтказиш учун елиб-югурган, узоқ-яқиндан келган меҳмонлар, полвонлар, чавандозларга шарт-шароит яратиш учун қўлларидан келган барча ишларни ўз вақтида қойил қилиб бажарган Қашқадарё вилояти Амир Темур жамғармаси ва Яккабоғ тумани ҳокимияти фаолларига миннатдорчиликлар билдирилди. Жамғарма раиси, шоир Исмоил Тўхтамишевдан улуғ бобомизнинг катта тўйи олдидан бўладиган тадбирлар режаси ҳақида сўрадим.

— Келаси йилнинг апрел ойида соҳибқирон Амир Темур ҳаётига бағишланган энг яхши бадиий-публицистик ва мусиқий асарлар конкурсини якунлаймиз. Амир Темур ўтган йўллар бўйлаб бешта Шарқ мамлакатига илмий-ижодий сафар тадориги кўрилмоқда. Амир Темур бобомиз қадамжоларига лавҳалар ўрнатяпмиз. Хайр-эҳсон кечалари билан болалар уйларига моддий ёрдам кўрсатяпмиз. Бундан ташқари, қадимий чавгон, яъни от устида хоккей ўйинини тиклаб, улуғ соҳибқирон давридагидек катта мусобақа, катта тўй арафасида эса Амир Темур соврини учун халқаро миқёсда полвонлар курашини ўтказамиз...

Мен Қашқадарёдаги ҳосил байрами ва улуғ соҳибқирон бобомизнинг қутлуғ тўйига бағишлаб ўтказилган бу мусобақалардан кўнглимда ёруғ ўйлар билан қайтдим. Юрт олдида, эл олдида юзи ёруғ одамларнинг кўпини ана шу байрамда кўрдим. Уларнинг дилидан кечаётган, юзкўзларида акс-садо бериб турган ўйларни уққандай бўлдим. Мустақиллик моҳиятини теран англаган озод Ватан одамининг қалбида бир тилак бор, у ҳам бўлса юрт равнақи, эл ободлиги учун ҳисса қўшиш. Улуғ бобомиз руҳи бизни шунга даъват этаётир.

***

Мақолага сўнгги нуқтани қўяётганимда Қашқадарёдан янги хуш-хабар келди. Мустақил Ўзбекистон келажак сари яна бир шаҳдам қадам қўйди. Ғузор ва Сурхондарёнинг Қумқўрғон шаҳрини туташтирувчи янги темир йўл қурилиши бошланди. Ана шу муҳим воқеага бағишланган йиғилиш бўлиб ўтди. Бу катта йўл қурилиши озод Ўзбекистоннинг мустақиллик шарофати билан амалга ошираётган бунёдкорлик ишларидан яна бир далолатдир.

Мурод АБДУЛЛАЕВ,
«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг махсус мухбири

Кунўғлон — соҳибқирон Амир Темурнинг тулпори.
Турнабулоқ—Яккабоғ туманидаги қадимий қишлоқ.

МАНЗАРА ҚАТИДАГИ МАНЗАРАЛАР

Мустақиллигимиз шарофатини бугунги кунда фақат гап-сўзда эмас, амалда ҳам ҳар қадамда сезиб турибмиз. Хусусан, яқинда «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни Бош таҳририяти томонидан мухлисларга тақдим этилган ёш, иқтидорли рассом Ортиқали Қозоқов ижодига бағишланган рангли албом фикримизнинг далилидир.

Ушбу албомнинг чоп этилиши республикамиз маданий ҳаётида катта воқеа бўлди. Чунки рассом ижодини акс эттирувчи бундай рангли, сифатли албом бизда илк марта нашр этилди. Бу бизда бугунги кунда ёшлар ижодига, уларнинг қизиқишлари оламига эътибор кучлилигидан далолат беради.

Шуни айтиш керакки, Ортиқали ўзи ёш бўлишига қарамай, ижод оламида аллақачон ўрнини тополган, ўз услубига, йўналишига эга бўлган рассом сифатида мухлислар меҳрини қозонган. Ҳали ижоднинг бошланишидаёқ кўпчиликнинг назарига тушган бу рассом шу кунга қадар ўша дастлабки ҳайрат нафаси ила ижод қилиб келмоқда. Албом муаллифи ёзувчи, таниқли журналист Ашурали Жўраев айтганидек: «Ўзбек тасвирий санъатининг кенжа бўғинига мансуб рассом Ортиқали Қозоқов ижод оламига чақмоқдек кириб келган истеъдодлардан бири». Тўғри, унинг ижоди кимсасиз чўлу биёбон, тоғу тошларда пайдо бўлган эмас. У ҳам барча ижодкорлар қатори санъат пиллапояларини бир-бир босиб ўтганлардан. Лекин, муҳими, шундаки, Ортиқали ўзидан олдинги, ўзи тенги ва ўзидан кичик мусаввирлардан ўрганиш билан бирга, ҳеч кимга ўхшамайдиган, бетакрор ранглар оламини кашф қила билди.

Мусаввир тамоман ҳайратлар оламида яшайди ва мухлисларни ҳам кутилмаган ҳайратлар билан лол қолдиришга ҳаракат қилади. Картиналарни кузатган томошабин баъзан ундаги тасвирларни тезда илғаб ололмаслиги мумкин. Чунки унинг асарларида реал воқеалар хаёлот манзаралари билан уйғунлашиб кетади, ҳатто рассом манзара ичида манзаралар яратишга, шакл ва мазмуннинг гўзал қоришиқларига эришишга муваффақ бўлади.

Умуман, албомни варақлаганингиз сари ранглар олами, турфа мавзулар дунёси сизни домига тортаверади. Беихтиёр рассомнинг ҳайратлар олами сизнинг ҳам мўъжизангизга айланади. Аввало, ўзбек санъатсеварлари, рангтасвир мухлисларини мана шундай ранглар мўъжизаси билан ошно қилган «Шарқ» нашриёт-матбаа концернига раҳмат айтгингиз келади. Қолаверса, албомга ҳомийлик қилган Зангиота туманидаги «Азиз» фирмасига минг ташаккур. Фирма президенти Шамсиддин Хўжаев ва унинг санъатсевар аъзолари ҳозирги бозор иқтисодиёти шароитида ёш бир ўзбек рассомининг ижодига эътибор бериб, уни қўллаб-қувватлаганликлари таҳсинга лойиқ.

Бугунги тасвирий санъатимизнинг яхши бир ютуғи сифатида эътироф этилаётган мазкур рангли албом муаллифи Ортиқали Қозоқов эса шубҳасиз, катта кучғайрат билан ижодининг навбатдаги пиллапояларини забт этишга киришади. Биз рассом бу билан чекланиб қолмаслигини, одамлар кўп йиллар, ҳатто ўзидан кейин ҳам унинг асарларини фахр ва меҳр билан тилга олиб юришларига арзигулик санъат асарлари яратишини тилаб қоламиз.

Г. ФАЙЗИЕВА

ТАБИАТ ОҲАНГЛАРИ

Болалар ижодиёти Республика Марказида Ўзбекистон халқ рассоми Алишер Мирзаев ва Ҳикмат Жалиловнинг ижодий кўргазмаси очилди. Кўргазманинг очилишига бағишланган тантанада таниқли рассомлар, журналистлар, санъат мухлислари сўзга чиқиб, рассомларни ижодий ютуқлари билан табриклашди.

Кўргазмадан асосан табиат манзаралари ифодаланган асарлар ўрин олган. Алишер Мирзаевнинг «Арча», «Баҳор», «Куз» каби, Ҳикмат Жалиловнинг «Сўқмоқ», «Куз манзараси» сингари картиналарини кузатар экансиз, табиат билан суҳбатлашаётгандек, унинг дардини тинглаш билан биргаликда, гўзаллигидан ором олгандек бўласиз.

Кўргазмани мусаввирларнинг асосан янги асарлари ташкил этганлиги кишини қувонтиради. Табиатга шайдолик, Она Ватанга муҳаббат мусаввирлар асарларининг асосини ташкил этади.

Ҳалима ХУДОЙБЕРДИЕВА

БИР ЧИН ҲАМРОҲГА БОШЛАНГ

УЛУҒЛАР, БОҒЛОВЧИЛАР

Улуғлар, боғловчилар,
Руҳни тик, соғловчилар,
Авлодин тоғловчилар,
Юксалар роҳга бошланг!

Шафқат тарк этди бизни,
Итардик мунглимизни,
Юмшатдинг кўнглимизни,
Бир ёруғ оҳга бошланг.

Ўнг кўзни ўяр чап кўз
Гоҳ туғишган ҳам тўс-тўс,
Биттагина содиқ дўст,
Бир чин ҳамроҳга бошланг.

Афсус йўқ, чўксак агар,
Жонни ҳам чексак агар,
Покланиб чиқсак агар
Майли ғор, чоҳга бошланг.

Адашган мусулмонмиз,
Гоҳ суст кеттан иймонмиз,
Лек айнимаган қонмиз,
Бизни Оллоҳга бошланг!

АВВАЛ ИЧИНГГА КИР...

Аввал ичингда қил ибодатингни,
Аввал ичингда ёй шаҳд, қанотингни,
Аввал ичда тикла иморатингни,
Шу муҳим. Муҳиммас ташқи ёмғирлар.

Ичингни тозалаб, қириб олдингми,
Ўзингни жам қилиб кириб олдингми,
Ҳар бир бурчингни текшириб олдингми,
Муҳиммас ташдаги илашган кирлар.

Ич хазон, ташқари гуллашдан қўрққин,
Кўзни тий, кўз ёшдан, қул ёшдан қўрққин.
Муҳими, ичингдан қулашдан қўрққин,
Ичингдан кетмасин илоҳий нурлар.

Ғам ема, бир камдир, тўлдириб бўлмас,
Аввал ўз ичингга кир, кириб бўлмас,
Ичда... бургут кўклаб, ўзни урарми,
Ташқарида сени ўлдириб бўлмас.

ТУРКНИНГ МИТТИ БИР ПОСБОНИ...

Байрам бул кун қўлимизнинг очилгани,
Юпун юртнинг шир яланғоч, ечилганин,
Тақир даштдай тўс-тўс, пайхон кечилганин
Кўрганмиз биз. Энди ул ғам битди денглар.

Оллоҳ суйиб осмонидан абр берди,
Лим тўлсак ҳам тоширмасдан сабр берди,
Бизга эркни Темур ётган қабр берди,
Оҳимизни эранларга етди денглар.

Турк байроғи қўлга тегди, тутмоқ қарздир,
Кўксимизда ўсиб чиққан, у жон тарздир,
Ўз жонини сақлолмаган ўлик Барсдир,
Тутолмасак, бизларни туз тутди денглар.

Бул табаррук юкдир, елкамга олмасам,
Бошимга олмасам, кўксимга солмасам,
Турк юкидан кичраймасам, юксалмасам,
Майдалашди, қуюқ туман ютди денглар.

Мен ким ахир, ўз қавмимга ўз бўлмасам,
Эски қўнғироғу, эски бўз бўлмасам,
Туркни кўрар кўзи йўққа кўз бўлмасам,
Мени армон дарёсида йитди денглар.

Туғ юксалар,
Ғаним кўзим ёшласа гар,
Кўкрагимни талқонласа, тошласа гар,
Туркнинг туғи ерга оға бошласа гар,
Ҳалимани бу дунёдан ўтди денглар.

Посбонлари бири митти, бири улкан,
Улар юрса турк деб юрган, турк деб ўлган,
Туғин тиклаб қилдай жони қоплон бўлган
Туркнинг митти бир посбони кетди денглар.
Посбонлари, лашкарлари саф-саф, минг-минг,
Ҳар бири тик, Машрабга тенг, Темурга тенг,
Туғнинг қайта юксалиб бормоғин кўринг,
Янги посбон, кучлар елка тутди денглар,
Ўтди денглар, туркни олдга ўтди денглар!

КУНБОТАРДА

Ҳурмат жоиз, кетаётган қуёш бу,
Ортиқ ками битаётган қуёш бу,
Авжи тушда эҳтиёжи чатнаган
Энди тунда йитаётган қуёш бу.

Қоқ туш чоқлар, ў, куйдирган қанчасин,
Унга бахт деб ёпишганнинг панжасин —
Ишғол қилмоқчиларнинг исканжасин —
Энди... совуб... тутаётган қуёш бу.

Ҳеч гап йўқдай, силлиқ ўтгандай бари,
Қичқирмаган каби босган гуллари,
Кўзларига санчилмасдан қуллари...
Дардин ичга ютаётган қуёш бу.

Балки, балки... кунботар-да келар ишқ,
Видо айтмай, ширин, сирли кулар ишқ,
Гўдак қилар, суйиб, тентак қилар ишқ,
Интиғини кутаётган қуёш — бу!

Не бўлса ҳам, қанча қолди, ким билар,
Қачон тўлар, паймонадай ҳум билар
Кейин... у гапларни тупроқ, чим билар,
Худди биздай... ўтаётган қуёш бу.

ОТЛАРИМИЗ

«...Миннат қилиб бермагин дон,
Аравага қўшма, нодон.
Бизга лозим гуррос, майдон,
Биз — курашнинг отларимиз.

Бизлар унут. Қуш овлама.
Тўртовлама, бешовлама,
Оёғимиз тушовлама,
Биз — кўнгилнинг додларимиз.

Муҳтож бўлмасмиз заррача,
Қулоқ сол бизнинг наърага,
Улоқ ташлармиз маррага,
Ўзмиз, йўқдир ётларимиз.»

...Оғир, намчил куз буғдойи,
Юк остида мункиб, тойиб,
Бир-бир босиб, бизни қойиб,
Кетиб борар отларимиз —

ТУН КИРАР ЧОҒЛАРДА...

Келаётган тундан сергак тортаман,
Тун кирар чоғларда вақт ўтар гур-гур.
Шошиб аравага сомон ортаман,
Тўкилаверади сомони қурғур.
Умр бўлса ҳам-ки поёнсиз достон,
мен барибир чаққон силкиб баримни
Умр туни келганда
шошиб қолмасдан —
Жой-жойига қўяй ёзганларимни.
Сомони йиғилмай қолган ер йиғлаб,
Бурчак-бурчаклардан чиққан шеър йиғлаб
Безовта қилмасин болаларимни...

Уйғун таваллудининг 90 йиллигига

Салоҳиддин МАМАЖОНОВ

УМР ҚЎШИБ ОЛАМ УМРИГА

Уйғун нозик лирик шоир ва сермаҳсул драматург сифатида ҳозирги замон ўзбек адабиётидан ўрин олган. У Ғафур Ғулом, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Ҳ. Олимжон ва Миртемирлар авлодига мансуб бўлиб, улар билан елкама-елка туриб ижод қилди. Уйғун адабиётга қадам қўйган пайтда Фитрат, Ҳамза, А. Авлоний, А.Қодирий, Чўлпон, Сўфизода каби XX аср ўзбек адабиётининг йирик вакиллари ижод майдонида жавлон урар ва янги ўзбек адабиёти йўналиши, руҳияти, ҳолати ва келажагини белгилар эди. Ҳақиқатни айтадиган бўлсак, бу иккинчи авлоднинг бир қатор вакиллари, жумладан, Ғайратий, Ғафур Ғулом, Уйғун, Ҳ. Олимжон, А. Қаҳҳор каби ижодкорлар шўро ҳукумати ва большевиклар партиясининг нотўғри, ғаразли сиёсатига ишониб биринчи авлодга — ўз устозлари, оталарига қарши бошланган мафкуравий курашга аралашиб, қўшилиб кеттан бир мураккаб даврнинг фарзандлари эди. Миллатчилик деган сохта, уйдирма гапга ишониб, шу мавзуда шеърлар ёзган, мақолалар эълон қилганлардан бири Уйғун эди.

Шоир «кишилик олдида, тарих олдида турган» катта инсоний муаммоларни бадиий тадқиқ этишни ўзининг ижодий бурчи, вазифаси деб билди. У «ёзадиган бўлсанг, зўр нарсани ёз, майда гапни оғзингга олма, мудрама, замондан орқада қолма», дейди. Ўзи баҳор мавзуини халқ тақдири, инсон тақдири билан жипс боғлаб талқин қилди. «Куз қўшиқлари» (1935) шъерида ёзади:

Ҳар фаслнинг ўз хислати бор,
Ҳар фаслнинг ўз фазилати.
Кумуш қишдан, зумрад
баҳордан
Қолишмайди кузнинг зийнати.

Бу афоризмга айланиб кетган мисраларда Уйғуннинг табиат мавзуига янада кенг ва чуқур ёндашиши намоён бўлади: энди у табиатнинг ҳамма фаслини халқ қудрати ва унинг руҳий гўзаллигини кўрсатувчи воситага айлантиради, хилқатнинг сир-асрорини очувчи калит қилади.

Дарвоқе, Уйғун шеъриятида субъектив биографик асос етакчи ўринни эгалламайди, аксинча халқ биографияси, Ватаннинг босиб ўтган тарихий йўли туради, шоирнинг таржимаи ҳолидаги маълум чизиқлар халқ ва Ватан тақдирига боғланади. Унинг шеъриятида ташқи олам манзараси тасвирида воқеавий сюжет-миниатюр сюжет ва лирик персонаж (Гуласал каби) турларининг ишлатилиши боиси шундан. Шоир ҳам ташқи олам кўринишини, ҳам ундан туғилган туйғуларни, фикрлари, қалб кечинмаларини уйғунликда ифодалашга эришади. Одатда, ёзувчиларни улғайтирган омиллар, манбаалар тўғрисида фикр юритилганда кўп вақт уларнинг таржимаи ҳолидаги мураккабликлар (ҳар хил ҳаётий ғоялар) ҳам ҳисобга олинади. Уйғун таржимаи ҳолида бундай кутилмаган ҳодисалар, ғовлар бўлмаган. Аммо унинг ёшлиги, ҳаёт йўли, ижод жараёни — халқимиз ва ватанимиз ҳаёти, тақдиридаги қизгин, қайноқ воқеалар ва ўзгаришлар, айниқса, халқ қалбида юз бераётган сиёсий, ижтимоий, маънавий, ахлоқий, руҳий ва психологик ўзгаришлар даврига тўғри келди ва шулар унинг кўтаринки, романтик созини вужудга келтирди. Шоир ёзади:

Ажралса халқидан ким бахти,
баҳори бўлмас,
Зулматда ўткай умри, ёруғ
наҳори бўлмас...

ёки:

Бутун ижодимни халқимга
бердим,
Олдим илҳомимни кўклам
қизидан.

Шу нарсани эслатиб ўтиш керакки, ҳозир — XX асрнинг охирига келиб инсониятнинг эътибори табиатни ардоқлаш, асраш, муҳофаза қилишга қаратилди, табиатга яқинлашишга интилиш ҳозир ҳар қачонгидан ҳам кучайди. Уйғун ижодида бу масалалар турмаган. Йўқ, у ўзини, инсонни шу табиатнинг бир парчаси сифатида, айни чоқда табиатнинг ўзини ҳам инсонийлаштириб, жонлантириб тасвирлади. Уйғун эътирофича, табиат билан инсон тақдирдош, бири иккинчиси учун бир кўзгу:

Қўлларингда бинафша ушлаб,
Яна бўлдинг қаршимда пайдо.
Сен бизнинг ҳаётга ўхшайсан,
Шунинг учун мен сенга шайдо.

Бу парчада шоир табиатни инсонийлаштириб, тўғрироғи, гўзал бир қиз қиёфасида идрок этади.

А. Блок Россияни гоҳ она, гоҳ ёрга муқояса қилган. Уйғун бир шеърида «Тахмин қилинг: табиат бир қиз, тонг эса у қизнинг мармар яноғи», дейди. Бу образ Уйғун ижодида турғун-қотиб қолган эмас, у ўсади. «Ҳаёт отли дилбар у пок кўксидан, ўтли ҳуснидан шеърият учун янги манбалар очади», деб ҳаётни дилбарга ўхшатади. Шоир ҳаётимизни ва одамларимизнинг маънавий дунёсини орзу ойнасида кўраётгандек, қабариқ ойнада тасвирлаётгандек туюлади. Чиндан ҳам шундай. «Ҳаёт гўзал, ҳаёт мароқли!» деб ҳайқиради. «Мирза Ҳамдам» манзумасида унинг нуқтаи назаридан «Ҳаёт шунча ширин, одам шунча азиз, шунчалар бахтиёр эканми?» деб ғурурланади. Воқеликдаги гўзал, ёрқин, нурли жиҳатлардан завқлана, ҳайратлана, ғурурлана билиш ижодкорнинг ғоявий позициясига боғлиқ, унинг порлоқ эртанги кунини, келажагини идрок этиш, тасаввур қила билишига боғлиқ...

«Жонтемир»да бир муҳим фалсафий фикр ётади: инсон озод бўлмас экан, ўз тақдирига ўзи хўжайин бўлмас экан, бахтиёр ва шод бўлмас экан, табиатнинг гўзаллигидан баҳра, завқ ололмайди, деган фикр олға сурилади. Тўғри, достонда бу фикр колхоз тузуми билан боғлаб талқин қилинган. Бугунги кун нуқтаи назаридан қараганда колхоз тузуми ўзини оқламади. Биз учун асардаги муҳим нарса инсон эрки ва табиат гўзаллигидан баҳра олиш масаласидир.

Жонтемир эркка чиқди, колхозда бахт топди — унинг «аламли кўнглида энди баҳор очилди». Жонтемир энди далага бригада аъзолари билан «қуюқ бир завққа» тўлиб боради. Табиат энди чиндан ҳам «севиб қаршилаб олади».

Иккинчи жаҳон уруши давридаги шеърлари руҳини шоирнинг «Ғазаб, севинч, нафрат, муҳаббат билан жаранглар шеъриятнинг симфонияси» деган мисраси белгилайди. Бу йилларда унинг аввалги китобларида муҳим ўрин тутган севги мавзуи янада чуқурлашиб, вафо-садоқат туйғуларини улуғлаш, айниқса, она-Ватанни, гўзалликни улуғлаш ва уларни ваҳший ёвдан ҳимоя қилиш мавзуи билан бойиди. Кучли муҳаббат туйғуси ёнига илгари куртак ҳолида бўлган шафқатсиз ғазаб туйғусига, ўткир ҳажвий руҳ келиб қўшилди. Уйғун воқеавий-миниатюр сюжетли шеърлар ёзишдан воз кечмагани ҳолда энди кўпроқ лирик қаҳрамон кечинмаларини бевосита ифодалаш, уни халқ номидан сўзловчи шахс тарзида гавдалантириш йўлидан борди. У образларини яна шу табиат хазинасидан олди: фашизмни «умр боғини ҳазон этувчи ажал ели»дир. деб анъанавий образга катта ижтимоий-сиёсий мазмун юклади (мумтоз шеъриятимиз ва фолклордаги гул, булбул, лола, зоғ, бойўғли, бўри каби анъанавий образлар фаоллашди).

Уйғун урушдан кейин, айниқса, умрининг охирларида инсоннинг умри, боқийлик, инсоннинг жамият, Ватан ва халқ олдидаги бурчи ҳақида фалсафий йўналишда бир қатор шеърлар ёзди. Яна шоир ўзини табиатнинг бир парчаси деб ҳис қилади ва «бир кун томчи бўлиб абадият денгизига чўмиб кетаман», дейди. У инсоннинг қадри кўп яшашда эмас, балки чақмоқдай бир зум ҳаёт кўрса ҳам эзгу иш қилса, номи боқий қолади, «умр умр қўшсин олам умрига», дейди. Бироқ Уйғун ўнлаб шеърий тўпламлар чиқарган бўлса ҳам, уларда янги гап, янгича назар, янги образ ва янги шаклий изланишлар жуда-жуда кам учрайди. Шоирнинг ўзи ҳам буни сезади ва шундай дейди:

Талабинг: янгилик ҳар бир
шеърдан,
Бой мазмун, ўткир ҳис,
теран фикрлар.
Сени ранжитади, такрор,
эски гап,
Сийқа тушунчалар, «икир-
чикир»лар...

У энди жанрни ўзгартириш ва шу йўл билан ўзидаги янги ижодий имкониятни рўёбга чиқаришни юракдан ҳис қилади, драматургияга астойдил берилади. Энди шоир Уйғуннинг ўрнини драматург Уйғун мустаҳкам эгаллайди.

«Алишер Навоий» пиесаси икки ижодкорни талантли драматург сифатида элга танитди, ўзбек драматургиясида ва саҳна санъатида янги даврни бошлаб берди.

Уйғун «Алишер Навоий» пиесасида орттирган тажрибасидан Беруний, Ибн Сино, Зебуннисо ҳақидаги тарихий-биографик пиесаларни яратишда фойдаланди: қаҳрамонни даврнинг бош дарди, проблемаси билан боғлаш, давр манзарасини ва зиддиятини бериш учун ҳамма табақа вакилларини асарга тортиш (Беруний ҳақидаги асарда ўттиздан ортиқ персонаж иштирок этади), муҳаббат линиясидан асар драматизмини кескинлаштирувчи воситалардан бири сифатида фойдаланиш, хиёнат, игво, интригалар ва лирик, публицистик нутқ-монологларга мурожаат этиш ва бошқалар шулар жумласидандир. Бироқ буларда ҳаётнинг, воқеликнинг янги қатламини очиш, янги характерлар, қаҳрамонлар яратиш ва янги ифода йўлларини топишда кашфиёт етишмайди. Кўп ҳолатларда «Алишер Навоий»даги йўл, усул ва шакллар, образлар, фикр-ғоялар қайтарилади.

Ҳозирги замон мавзуида Уйғун талайгина драмалар ёзди. Булар орасида «Муқаддас бурч» («Қотил») ахлоқий масалани — виждон, иймон, поклик масаласини таъсирли талқин қилиб бериши билан аҳамиятлидир. Бу психологик драмада «урмасдан майиб қиладиган», «отмасдан ўлдирадиган» жиноятчилар — «ниқобланган жиноятчилар»нинг маънавий қашшоқлигини очиб ташлайди. Пулга, бойликка виждонини сотган бундай кимсаларни пок туйғулар, эзгу ниятлар қотили сифатида талқин қилади, бош қаҳрамоннинг фожиали ўлими муаллиф ғоясини тўла ифодалайди.

Уйғун лирикаси ва қатор драматик асарлари билан адабиётимиз ривожига ўз улушини қўшди, унинг тарихидан муносиб ўрин эгаллади.

Уйғун рафиқаси Клавдия Алексеевна (ўртада) ва Мунавварахон Мирсаидова билан

Муҳтарам газетхон! Ушбу ҳикоя Анвар Мирзонинг илк машқи. Аммо ундан ҳаваскор ёзувчининг эмас, кўпроқ профессионал адибнинг «ҳиди» уфуриб турипти. Мен шунга хурсанд бўлдим. Ҳикоя қисқа, тасвир тиниқ, штрихлар оригинал. Анвар Мирзо ҳар қандай санъатнинг муҳим шарти бўлган меъёрни яхши ҳис этади — «ўтлаб» кетмайди. Кўнглига адабиётдай мўъжизанинг чўғи тушган укамиз бу сирли-сеҳрли оламда ҳаваскор қаламкаш бўлиб қолмай, тез йилларда етук носирларимиз сафига қўшилиб олса, ажабмас.

Низом КОМИЛ

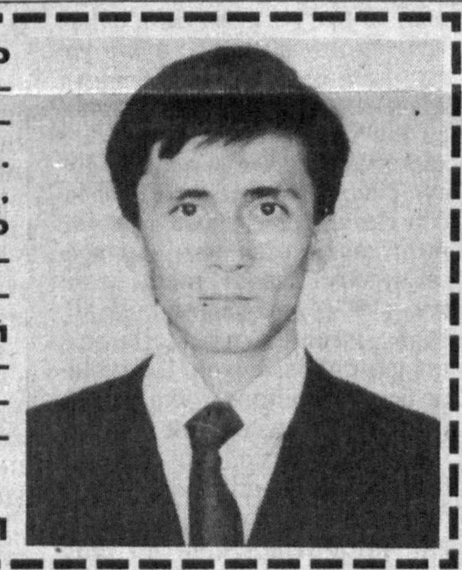

Янги номлар

Анвар МИРЗО

ҲОЙ, ҚИЗ, ШОШМАНГ!

Ҳикоя

Агар сени алдаса ҳаёт
Сен ноумид бўлма ҳеч қачон.
Ғамли кунга қилгин итоат,
Хушнуд кунлар келади, ишон!

Қалб келажак ишқи-ла яшар,
Бу кунимиз қайғу ва доғли,
Бари оний, ўтишга шошар,
Ўтган эса ҳамиша тотли.

А. С. ПУШКИН[1]

Биринчи курснинг биринчи ойида талаба қанақанги романтик хаёллар билан юрмайди, дейсиз. Парталарга номаълум исмлар, шеърий парчалар, машина номерлари ва ёки ажнабий ҳарфларда машҳур киноактёрлар, уларнинг образлари, ҳар турли фирма номлари ва ҳақазо-ва ҳоказолар ўша пайтда битилади.

Азизамиз ҳам шундай парталарнинг бирига 17-сентябр куни «Аҳмад Қассоб — Чорсу» деб ёзди-да қўйди. Унга қадар у ерда «Брус Ли — Хитой, Ван Дам — Франция, Арнолд — АҚШ» ёзувлари мавжуд эди. Қўнғироқ чалиниб, Азизамиз дарсдан чиқиб, мен айтмоқчи бўлган воқеа содир бўлгунгача, шу қизимиз ҳақида сизда озгина тасаввур уйғотмоқчи эдим.

Ҳозирги замон тилига мослаб айтганда: унинг бўйи 170 см, ўлчамлари 90х56х90. Қомати келишган, оёқлари узун. Сочлари тим қора бўлиб, офтобда бирмунча ярқирайди, қоши киприги ҳам — табиийки — қора, бурни ва қулоғи кичкина. Юзи думбоқ, текислиги олмани эсга солади, ёноқлари ёруққа чиққанда қизариб кўринади. Кўзлари катта, бироз қисилган ҳолда одамга қараса юракда бирон нима уйғотиш хавфи бор.

Жорий йилда мактабни битириб институтга кирди ва ҳозирда I курс толибаси.

Хуллас қўнғироқ чалинди, дарсхонадан чиқилди. Азизамиз ҳам дугонаси Ҳафиза билан чиқди-да, зинадан пастга тушаверди. Иттифоқо, унинг орқасида яна бир қаҳрамонимиз Нодирбек ҳам тушиб келмоқда эди. Биринчи қаватга саккиз қадам қолганда Азизамизнинг қўлига бир қоғозча орқадан тегди, қизимиз ўгирилди-ю йигитимизни кўрди ва — негадир — индамай қоғозни олди-да давом этди. Ташқарига чиққанда таъқиб қилувчининг йўқолганини пайқаб «хат»ни ўқиди: «Яхши Қиз! Ушбуни битгувчи камина сизга жуда зурур гапим бор эди, инчунун камтарин биҳиштимизнинг бирон ерида муборак умрингизнинг бир неча дақиқасини ўтказаришингиз маржу бўлмоқдадир. Қисқаси, паркдаги бирон скамейкада мени кутиб турсангиз. Ўтинамен ва безбетлик учун кечирим сўрайман.»

Азиза қизимиз бир кулиб қўйди ва ёнидаги ҳеч нарса сезмаган Ҳафизага ҳам бир оғиз кенгаш солмай, тўғри уйга боришга қарорланди. Тўғри, оз муддат Нодирбек ҳақида ўйлаган бўлди, лекин кейин кеча телевизорда намойиш этилган филм ҳақида валақлаётган дугонаси билан бўлиб кетди. Аслида Азиза қизимиз Нодирбекнинг Нодирбеклигини ҳам билмас эди ҳали. Бу сариқдан келган, гавдалиқ, худди ачиб, идишдан озгина чиқиб қолган хамирга ўхшаб, камарининг устида осилибгина турган қоринчалик (ҳозирги замон тилида: «симпатичний қорин») йигитчани бугунга қадар ўн-ўн беш маротаба кўрган эди холос. Азиза қизимизга ҳар қандай йигит ҳам «вуттета да-а!» деб қарайверганн боис, жумладан Нодирбек ҳам бу нуқсондан пок эмас эса-да, бу ортиқ одатий ҳол бўлиб зиёда эътибор берилмас эди. Очигини айтганда, Азиза қизимиз — ўн етти яшар эмасми — ўзига қандайдир самовийми, илоҳийми идеал учрашига ишониб юргувчилардан эди. Нодирбек-чи? Келинг, у ҳақда ҳам озгина маълумот берай:

III курсда ўқийди, истараси шунақа иссиққи ҳали бирон марта «3» ё «4» олмаган, табиийки гапга ҳам чечан, ўтакеттан ёлғончи — «гапирмайин дейман-у бир бошлаб қўйгандан кейин ўзимни тўхтатолмайман» дейдиганлар хилидан. Овози эса, э, унинг овози менда бўлса, аллақачонлар машҳур ҳофиз бўлиб кетардим. Унинг овози шунақа тиниқ ва узоққа кетувчи эдики, гапирганда ёнидаги ҳам, юз метр наридаги ҳам бир хил эшитарди. Ўтган йили пахтага кетаётиб, қинғир-қийшиқ, абжағи чиқиб кетган йўлда, ҳеч кимни ҳолжонига қўймай вангиллаб-шангиллаб кетаётган автобуснинг энг орқа ўриндиғида ўтирган ҳолда, латифа айтиб бутун автобусни кулдирганди, мен сизга айтсам. Ваҳоланки, бу шовқинда ёнма-ён ўтирганлар ҳам бир бирига гап уқдиролмасди. Ҳалиги айтганимиз «симпатичний қоринча»сини хиёл осилтириб, бир қўлини чўнтакка суқиб, кўкракни олдига чиқариб, бошини ўн икки градус юқорига кўтариб, «мана мен» деб юради, сочини орқага тарайди, кўринишидан вазминдор, салобатли министирларга ўхшаса-да, болалардан «шустрий» деган унвон олган.

Мана шу Нодирбегимиз институтга қўшни бўлган паркка кириб Азиза қизимизни топа олмади. Бу иш билан боғлиқ фаолиятни бугунчалик унутиб, эртага қолдиришга мажбур қолинди. Азиза қизимиз ҳам одатдагидек кунни кеч қилгач ётиб ухлади.

... ва ниҳоят эртанги кун келди. Азиза қизимиз парк ичидан институтга қараб кетар экан, кимнингдир «Ҳой, қиз, бир пас шошманг!» деганини эшитиб, орқасига ўгирилди. Сиз бунга ишонасизми-йўқми, орқада Нодирбегимиз бутун виқори билан оҳиста-оҳиста қадам босиб келаётганди. Азиза қизимизни бир бутун-у ўнда саккиз секундлик саросима босди-да ўтиб кетди. Нодирбегимиз яқинлаб гап қотди:

— Хайрли сабоҳлар, хоним афанди!— бошқа одам бундай деганда Азиза қизимиз битта сипо илжайиш қилиб ёки ковоқ солиб, индамай кетарди, албатта. Лекин бу жумла шундай айтилдики уни «гап отиш» деб бўлмасди. «Бунақа яхши кайфиятни қаердан олди экан-а, эрталабдан?» дея ўйлангaнча:

— Яхшимисиз,— деб қўя қолди, зеро қуюқлашиб кетса — «бу эркакларнинг бари бир гўр, сал бўшашдингми тамом».

— Лекин кеча мен сизни қидириб тополмадим,— деди Нодирбегимиз ўпкалаган қиёфада.

— Ажаб бўпти!— деди жавобан Азиза қизимиз.

— Демак, сиз барибир буни шилқимликка йўйгансиз,— деди Нодирбегимиз ўта босиқ оҳангда,— мен аҳмоқ хат ёзиб юрибман-а...

— Энди ёзмайсиз!

— Кеча «Ҳе ўл, безбет, афтингинг қурсин сени» деб кетганингиз яхшироқ эди... — Нодирбек борган сари гаплари суюлиб кетаётганини сезиб қолди мана шу ерда: «Қатъият ва дадиллик қаёққа кетди? Наҳотки сева бошладим?»— деган хавотир ўтди бошидан.— Э-э йўқ, бунақаси кетмайди, Нодирбек, ўзингни йиғиб ол! Бу гўдакнинг олдида изза бўлиб нима орттирардинг, қани, бўшашма»,— деди ўзига ўзи ва Азиза қизимизга юзланиб давом этди,— Ўша гапни айтишга ҳозир ҳам кеч эмас, айтинг-у кетинг — ора очиқ!

— Сиз ўпка қилишга ҳаққингиз йўқ,— деди Азиза қизимиз, ҳалиги гапни айтмасдан. Унга бу гапни айтиш пастроқ тушишдек туюлди. Негалигини ким билсин, ёш нарса-да!— Қайси қиз нотаниш бир одам «кут» деса кутаверади, бу ёғини сўрасангиз? Борди-ю паркда бир ўзим ўтириб сизни кутдим ҳам дейлик, бунинг хавфсиз эканлигига ким кафил, ёки келмай қолиб мени жинни қилишингиз эҳтимоли бормиди? Борди!

Нодирбегимиз тош қотди. Азиза қизимиз хаёлига дабдуруст келган бу фикрдан яйраб-яшнаб кетди. Падари лаънати пауза чўзилиб кетди.

— Мулоҳазаларингиз ўринли, лекин шубҳаларингиз тамомила асоссиз, мен сизга айтсам,— Нодирбегимиз бу ерда ўзини маза қилиб кавш қайтариб ётган уй ҳайвонига ўхшатди хаёлида.

— Кечирасиз-у, лекин, ўтлаб кетдик, менимча, бу ёққа дарсга кеч қолиш хавфи ҳам туғилиб қолди. Саломат бўлинг!

Азиза қизимиз тез-тез юриб кетди.

— Учинчи парадан кейин сизни кутсам майлими?— қичқиринди Нодирбегимиз. Жавоб бўлмади. Қиз боланинг орқасидан югуришни ўзига эп кўрмаган мағрур қаҳрамонимиз секин-секин юриб бориб, институт биносига кирди, учинчи қаватга чиқиб I курсларнинг дарс жадвалини ўрганди ва хотиржам дарсга кириб кетди.

Танаффусда 514 номерли аудиторияга бориб Азиза қизимизни топди-да қўлига қоғозча тутқазиб орқага қайтди. Бироз юриб тўхтади-да ўгирилиб негадир:

— Илтимосларим ва тавбаларим баробарида қабул этишингизни ўтиниб сўраймен, бегим,— деди.

— Бетамиз бўлманг, ахир бу бемаъниликку! Ўша гапни шу ерда айтаверинг.

— Балки... — ўтган-кетган кўплигидан Нодирбегимиз ўнғайсизланди, Азиза қизимиз бунинг ҳақиқийми ёки ясама эканлигини ажрата олмади.

— Нима, «балки»?

— Балки, мен сизни севиб қолгандирман,— Азиза қизимиз қизариб кетди, бутун институт миқёсида «тилларда достон» бўлиб кетиши мумкин бўлган бу гапни бирон ким эшитмадимикин, деб ёнверига қаради, аммо ўткинчи сероб бўлса-да эътибор бергувчи йўқ эди.

— Мабода нонушта ўрнига эсингизни еб келмадингизми эрталаб?!

— Йўқ ва яна йўқ! Қатъиян ва мутлақо йўқ! Мен айтмоқчи эмасдим, лекин мажбур қилдингиз. Буни мен хилватда, ҳеч ким эшитмайдиган жойда айтмоқчи эдим...

— Учиринг!

— Уяласизми? Бизни ҳеч ким эшитмаяпти. Марҳамат қилиб паркда, учинчи парадан кейин, мен билан учрашишга ваъда беринг, мен учамен (Акс ҳолда энди бизни эшитишади!) Майли мени рад этинг, ерларга уринг, фақат илк ва сўнгги бора мен густоҳ ва гумроҳни суҳбати дилшодингизга муяссар этинг!— Нодирбегимиз товушини тобора баландлатавердики, Азиза қизимиз зўрликлар ва мажбуриятлар остида, «азбаройи одоб юзасидан» рози бўлди:

— Майли-майли, афтингиз қурсин, фақат тезроқ қорангиз билан қўшиб овозингизни ўчиринг!

Нодирбегимиз шу заҳоти ўгирилди-ю, II курсдаги Ҳалима исмли қиз билан юзма-юз бўлиб қолди.

— Воойбу-у, намунча семиз бўлмасангиз!— энди унинг бу гапини ҳамма эшитди. Болалар кулди. Қизлар ўқрайди. Ҳалима қизимизнинг ҳақиқатан озгина, жудаям озгина семизлиги бор эди, қизариб кетди. Кейин эса тахминан «Бетингнан осин, чучка!» деган жумла билан бошланадиган монологини баланд овозда ўқий кетди. Нодирбегимиз ўз шаънига айтилганларни деярли эшитмади, чунки шовқин кучли, қолаверса узоқлашиб қолганди.

Азиза қизимиз энди дарслар тугагунча фақат Нодирбегимизни ўйлади. Аввал обдон қарғаб олди, кейин юмшади. Ахир ҳар қандай қизга ҳам «севаман» деган калом кучли таъсир қилмай қолмайди-да. Азиза қизимиз ўйлай-ўйлай Нодирбегимиз билан паркда учрашишга қарор қилди. Бунга илк сабаб улароқ, кетиб қолинса, эртага яна шу бемаънилик такрорланиш эҳтимоли туғилди, иккинчи томондан ўша «безбет ва сурбет»дан интиқом олиш нияти ҳам аллақачонлар палак ёзиб юборганди.

Дарслар тугаб, Ҳафизага ўртача оғирликдаги баҳонани айтиб, Азиза қизимиз паркка бошқа дарвозадан кирди. Институт томондаги дарвоза ўнгай кўринадиган жойга бориб ўтирди ва кута бошлади...

... ва лекин надоматлар бўлсинким кутилгандан дарак йўқ. Ўйлар чирмовуқдек миянинг ҳар тарафини босди. Роса бир соат-у қирқ етти дақиқага келганда сабр ўз косасидан тошди. (Зотан бу ерда сабр косаси писладсккина бўлади.) Тақдир «тан ол» дерди, ғурур «асло!» дерди. ВАҚТ ҳакамлик қилди ва узоқ давом этган муҳорабадан сўнг тақдир енгди. ТАҚДИР! бунақанги ғурурларнинг нечтасини бошига етмаган У! Азиза қизимиз йиғлагандан сал бери бўлиб жўнади. Шўрлик қизимиз!

Эртаси куни якшанба бўлиб дам олинди.

Душанба эрталаб Азиза қизимиз — умрида биринчи марта — ўқишга кирганига пушаймон бўлиб, минг ҳадик ва минг нафрат-ла институтга борди. Не кўз билан кўрсинки, эшикдан беш-ўн қадам берида Нодирбегимиз ўз «дадарбоқи ва олқиндилари» билан турарди. Азиза қизимиз уларнинг ёнидан ўтаётганда шунақа қийналиб кетдики, назарида вақт тўхтаб қолган, эшиккача бўлган масофа эса, вақтнинг тўхташи муносабати билан чўзилиб кетгандек бўлди. Устига устак эшикка етдим деганда орқасидан гулдирос, лекин ўта бачкана ва ёқимсиз кулги эшитилди. Азиза қизимиз «Ахир, гуноҳим нима!» деб қичқириб юборишига бир баҳя қолди. Энг расвоси эса, дарсда староста Абдувалининг узатган қоғози эди. Азиза қизимиз уни ўқимаса қандоқ яхши эди-я, лекин қизгинамиз унинг муаллифи Абдували эмаслигини қасддан ҳам билсин!

«Азизам, Азиза! Шанба куни, ниҳоят, сизнинг устингиздан ғалаба қозонишга муваффақ бўлдим. Ҳусну-латофат ҳам, нозу-қарашма ҳам уч пуллик нимарса эканлиги сизга батафсилроқ мубина аён этилди. Мен сиз ва сиз кабиларнинг жазосини бериб, бурнини пастроқ туширишни учун яратилган бир...» Шу ерга келганда Азиза қизимиз «Итдан тарқаган иплос!» деб қоғозни йиртиб ташлади. Яхшики, Ҳафизадан бўлак ҳеч ким буни сезмади. Азиза қизимиз қўллари билан юзини ёпди, титради ва бошини партага қўйди. Унинг кўзидан аламнинг энг пок, ниҳоятда даражада шаффоф ва энг аччиқ ёшлари оқиб чиқмоқда эди...

Сиз эса ҳайрон бўлиб ўтирибсиз! Нега ҳайрон бўласиз? Бу дунёда гўзал мавжудотларнинг ўз гўзалликлари туфайлигина адолатсизларча зулмга мустаҳиқ бўлганини гўё билмайсиз?! Офелияни айтайми, Кумушними? Зуҳрони айтайми, Юсуф алайҳиссаломними? Э-э йўқ, Қадрдон! Йўқ! Йўқ! Йўқ! Мен Пушкин эмасман! Мен, «Май тўла қадаҳни тагигача шан сипқормай, ҳаётнинг базмини эрта тарк этиб кетганлар ва охиргача ҳаёт романини ўқимай ундан, мен Онегинимдан айрилган каби, бирдан айрилганлар, албатта, бахтли!» деб нуқта қўйишни истамайман!

Азиза қизимиз шартта туриб чиқиб кетди. Ҳамма ҳайрон қола берди. У бориб юзини ювди, тўғриланди ва дарс жадвали тарафга шаҳдам юриб кетди. У ерда бир нарсани қидириб топди, тўғри 412-хонага бориб эшикни тақиллатди. Кўзойнак таққан, икки қули бурдан оппоқ оқарган домла чиқиб, савол назари билан қаради.

— Кечирасиз, ассаломалайкум, менга Нодир керак эди? — энди унинг исмини Азиза қизимиз билиб олган эди.

— Танаффусда келинг,— деди домла, унинг овозидан рашксифат бирнималарнинг оҳанги ҳам сезилгандай бўлди. Лекин қизимизнинг хаёли ҳозир бошқа томонларда кезар эди.

— Домлажон бир минутга, илтимос,— деди Азиза қизимиз кўзларини катта очиб. Ишончингиз комил бўлсин,ки, агар шу қизимиз шу йўсинда сизга: «Тўққиз қаватли бинонинг томига чиқиб, ўзингизни ерга ташланг, илтимос!»— деса, ҳеч нарсани ўйламай тўққиз қаватли бино ахтариб кетардингиз. Домланинг ҳам тахаммул ва иродаси чексиз эмасди.

— Ҳозир,— домла ичкарига юзланиб,— Ҳошимов, сизни сўрашяпти,— деди.

Унинг юзида дунёнинг алами, маъюслиги ва надомати мужассам эди. Эҳтимол, у беихтиёр пушаймон бўлаётгандир, эртароқ туғилиб қўйганини эслаб. Нима ҳам дердим! Оқсола бекорга ҳам: «Тақдирдан қочиб қутулолмайсан, қасрга борма, тақдир сенинг орқангдан итдек эргашиб юради, ҳатто олдингга тушиб олиб сенга думини ҳам ликиллатади!»— деб кетмаган, раҳматли...

Ичкаридан қийшайиб Нодирбегимиз чиқиб келди, чақиртирган одамни кўриб, аввалига бироз тараддудланди, кейин ўзини ўнглаб олди.

— Келинг!

— Келдим.

— Яхши қилибсиз, хизмат?— Бетсизлик тарқатилаётганда энг катта улуш Нодирбегимизга теккан гус.

Азиза қизимиз режадаги айтилажак гапларни бир қайтариб олди-да бошлади:

— Биласизми, мен шанба куни сизни роса кутдим... Салкам икки соат... Албатта, бошқаси бўлганда мен дарров кетиб қолардим. Лекин сиз... мен... Мен сизни севаман! Сизни деб... — Азиза қизимиз астойдил уринмоқда эди,— Ишонинг! Сиз ёлғончисиз, безбетсиз, олифтасиз... Лекин... лекин шунга қарамай мен сизни севаман, севиб қолдим. Мен ҳам олифтароқман, лекин... мен — гўзалман! Буни тан оласиз-а?!

— Ҳа.. — Нодирбек ҳайкал — Азиза қизимизнинг ҳаракатлари беҳуда кетмаганлигидан, албатта — эди.

— Сиз менинг устимдан кулиш учун... Ҳали балки яна кўп куларсиз... Лекин мен ҳозир сизни бир... бир ўпиш учун келдим! Азиза қизимиз ғайратбийи бир эпчиллик билан Нодирбегимизни қучоқлаб, лабига лабини босди. Бу ҳодиса роса беш секунд давом этди. Азиза қизимиз қўйиб юборганда ҳайкал, ёмғир-қорлар қаҳрига дош беролмай, ранги ўзгариб, хийла чўкиб қолган эди.

Азиза қизимиз эшикни очиб Нодирбегимизни ичкарига итариб юборди. Йигит мункиб кетиб, анча жойга бориб етгандагина тўхтай олди.

— Тўхтанг,— деди шунда Азиза қизимиз ва ичкарига кирди,— яна битта нарсани сал қолса унутаёзибман.

Азиза қизимиз бутун жамоати толиби ва мударриси мухтарам қаршисида ўнг қўлини кўтариб Нодирбегимизнинг чап юзига шунақанги тарсаки тортдики, ўзининг кафти ачишиб кетди. Кейин чап қўл билан юзнинг ўнг тарафига баайни шу шиддат ва қувватда зарба берилди. Азиза қизимиз:

— Ана энди бўлди,— деди-да домлага юзланиб ним эшитилар узр айтди ва чиқиб кетди. Домла табиийки бирон нима дейишга ожиз эди. Нодирбек нима қилди, дерсиз? У бузарганча юзидаги қизариб турган бармоқ изларини силаб қола берди: алҳол у Азиза қизимизни севиб қолган эди. Энди у бир умр Севги оташида куйишга маҳкум. Келгусида Азиза қизимиз унга кўнгил бериб қўймаса, албатта.

Ана энди ВАҚТни ҳакам қолдириб, шу ерда нуқта қўйсак ярашади, нима дедингиз?

1 — Зулфия таржимаси

ВАТАН КУЙЧИСИ

Атоқли шоир ва драматург Уйғун таваллудининг 90 йиллик юбилейи УзРФАда Алишер Навоий номидаги Адабиёт институти ва республика Ёзувчилар уюшмаси томонидан ўтказилган илмий анжуман билан бошланди.

Ҳамза номидаги ўзбек давлат академик драма театри биносида Уйғун таваллудига бағишланган тантанали кеча бўлиб ўтди.

Ўзбекистон маданият ишлари вазири Эркин Ҳайитбоев, Ўзбекистон халқ шоирлари Мирмуҳсин, Эркин Воҳидов, Жамол Камол, адабиётшунос олимлар, академик Иззат Султон, профессор Ҳафиз Абдусаматов, драматург Ҳайдар Муҳаммад сўзга чиқишиб, Уйғун ҳаёти ва ижодининг ибратли лавҳалари, унинг ўзбек адабиёти ва санъатида тутган ўрни тўғрисида маъруза қилдилар.

Ҳамза номидаги ўзбек давлат академик драма театри санъаткорлари томонидан ижро этилган Уйғун драматик асарлари лавҳалари ҳамда «Шодлик» ашула ва рақс ансамбли хонандалари ва раққосалари иштирокидаги мусиқий дастур кечага файзу таровот бағишлади.

Юбилей кечаси дастурини Ўзбекистон республикасида хизмат кўрсатган артист Эркин Комилов бошқарди.

М. РАВШАН

«УМРНИНГ МАЗМУНИ ЭЗГУЛИК ЭРУР»

Бадиа

Юртдошим ҳазрат Аҳмад Дониш: «Ҳар бир бандаи мўмин кўксида қарама-қарши икки куч яратилмишдур» деганлар. Буларнинг бири — раҳмоний, иккинчиси шайтонийдир. Қай бир инсоннинг мижозида нур кучроқ бўлса, у раҳмоний, қай бирига зулмат кўпроқ аралашган бўлса, у шайтоний ҳисобланади.

Раҳмон рағбига юрсанг, савобга қўлурсан, руҳсорингда ҳамиша нур ёғдиб туради; шайтон йўлидан кетсанг, гуноҳга ботиб, абадул-абад зулмат исканжасида қоласан.

Раҳмон рағбидан чекинмаганларга Оллоҳ марҳамат қилади:

Ҳамду сано сенга, эй, Яратгувчи,
Зулмат гўшасига нур таратгувчи.
Шайтоннинг измида юрганларни ҳам
Бир кун йўлга, эй, қаратгувчи...

Қадимги Вардонзе қалъа тепасида мармар тош бор. Тошда шундай бир ибратли битиқ битилган:

«Бу дунё бевафо ва бебақодур. Одамлар бу кўҳна оламга келиб кетаверадилар, келиб кетаверадилар. Бироқ, яхшилардан қолган яхшиликлар тиниқ сув остида чўккан олтин тангалар мисол ярқираб қолаверади».

Аждодлардан қолган ана шу беғубор ва абадий даъват яхшилар қалбига ҳамиша нур бағишлайсан. Ўзбекистон азалий бу жаннатмакон заминда фақат яхшилик уруғи экилиб, яхшилик униб чиқаверсин.

Умрнинг мазмуни эзгулик эрур,
Шу қолур ҳаётнинг сўнмоқларидан.
Яхшилик илмини ўрганмоқ зарур,
Боболар, оталар сабоқларидан!..

Бухорои Шарифда не-не пиру комиллар ижод этганлар. Улардан ҳамма сифат ва хислатлар пайғамбарлик даражасига етган десак муболаға бўлмас. Юртдошим Хожа Ориф Моҳитобон ар-Ревгарий ана шундай азиз зотлардан бири. Аллома «Орифнома» асарида шундай нақл қилурлар: «Шоира Робияи Адвия ўз замондоши Ҳасан Басрийга уч нарса юборибди, шуни изоҳлаб беришни сўради: мум (шам), игна, соч толаси...

Ҳасан Басрий бу жумбоқни ечиб, шоирага шундай жавоб йўллади:

Биринчи, мум каби мулойим бўл, шам мисол ёниб, оламни мунаввар эт.

Иккинчи, игна каби ўзинг яланғоч қолиб бўлса-да, ўзгаларни кийинтир.

Учинчи, Тангрига олиб борадиган

йўл худди соч толасидек нозик ва ингичка. Хушёр бўл, ноғатон тойиб кетмагин...»

Ҳазрат ар-Ревгарийнинг муборак қаламларидан тўкилган бу ҳикматларни ўқиган кишининг кўзи нурга, дили сурурга тўлгусидир!

Шамдайин юмшоқ бўл, шамдай мулойим,
Оламни чароғон айлагин доим.
Умримиз ҳам асли ёнаётган шам,
Мудом ёрлақасин, сени Илоҳим!..

Бир ҳикоятда айтилишича, кучани тўлдириб, уввос солиб, тобут кўтариб боришарди. Икки йўловчи юриб бориб, тобутга елка тутишди, олонон билан анча юриб боришди-да кейин йўл четида тўхтаб, бири иккинчисига шундай деди:

— Тақсир, нима деб ўйлайсиз, тобутдаги у дунёга қай тахлит кетди экан, тирикми ё ўликми?

Шериги саволидан гангиб қолди.

— Тушунмадим, бу не деганингиз, тақсир?

— Бу деганим шуки, агар уз кимса боқий дунёга тирик кетаётган бўлса, билингки, ортидан фарзандлари, наслу насаби, одамларга қилган яхшиликлари ва савобталаб хислатлари қолади. Агар, мабодо...

Гангиган шериги бирдан хушёр тортиб, унинг сўзини бўлди:

— Бўлди тақсир, тушундим...

Ана шунақа, ўғлон, одамзот тақдири ҳамиша қисмат қўлидадир. Шоҳми, гадоми, унинг олиб кетар бор-шуд мулки — икки газ ер.

Марҳумнинг жанозаси ўқилиб, қабрига тупроқ тортилгач, оқсоқоллардан бири секин халойиқдан сўради:

— Раҳматлик қандай одам эди?

Қабр бошида, шу тиқилинч лаҳзада тиришкинглари айтар бир овоз сўзи марҳумнинг ўтиб бўлган умри учун кифоя:

— Раҳматлик яхши одам эди!

Яхши одам яшаб ўтди десалар,
Шу ҳам бир неъмат-ку, кетар чоғингда.
Демак, бир инсондай яшаб ўтибсан,
Недур қолдирибсан ҳаёт боғингда!..

«Ўз кўзинг билан боқ ўзингга...» — демишлар ҳазрат Фаридиддин Аттор — Сўзга ўралган, унда ҳикмат кўп. Икки оламнинг асоси сўздир. Сўз Тангридан мужда бўлиб келган. Арш фалакда битилган битик «Лавҳи маҳфуз» ҳам сўздир. Ҳамма нарса сўздан кашф этилган ва сўзга қайтади».

Сўзда сеҳр бор, қаламда ҳикмат бисёр. Шу боисдан Қуръони каримнинг «Қалам» сураси: «Қалам билан битилажак битикларга қасамки...» деб оташнафас сўзлар билан бошланади.

Қаламга қуллуқ, қаламга таъзим! Эзгуни қаламидан тўкилажак сўз бўлса кетмас бўлган; у одам қалбига гулгула солса, адашганларни тўғри йўлга бошласа, мудроқларни бедор этса, ғофилларни огоҳ қилса, ҳаётни ислоҳ қилишга кўмаклашса, билгинки, бу — қалам соҳибининг бебаҳо бахти.

Аҳад ҲАСАН

ПОКТИЙНАТ

Боши биринчи бетда

тори, профессор Бегали Қосимов бир суҳбатда таъкидлаганидек, яқин 30 йил давомида адабиётшуносларнинг бутун бир авлоди Маллаев дарсликларидан сабоқ олиб вояга етишди. Шунинг ўзи ушбу китобнинг маърифий, амалий ва илмий қимматини кўрсатади.

Ўша йиллари Маллаев қизғин ижодий изланиш билан банд эди: «Туркистон вилояти газети» саҳифаларида ғазал жанри тараққиётида Навоийнинг ўрни, «Мажолис ун-нафоис» Шарқ тазкиранавислигида янги саҳифа, Навоий ижодини ўрганиш масалаларига доир тадқиқотлар яратди; Садриддин Айнийнинг «Қисқача таржимаи ҳолим»ини, Сотим Улуғзоданинг «Рудакий» драмасини зўр маҳорат билан таржима қилди.

Илмий тадқиқот соҳасидаги баъзи бахилликлар забардаст олимнинг ирoдасини букoлмади, руҳини сўндира олмади. Бу орада у Абдулқосим Фирдавсий, Абдураҳмон Жомий, Низомий Ганжавий, дунё навоийшунослиги, Навоий ижодининг халқчил негизи, Навоий ва антик дунё, Навоий ижодининг умумбашарий моҳияти ҳақида рисола ва мақолалар ёзди. Бир йилида академик Иззат Султон Маллаевнинг навоийшуносликка қўшган ҳиссаси ҳақида гапириб, «Шоирнинг тожик тилидаги «Оламе хоҳам, ки навбад...» деб бошланадиган ғазалининг том маънодаги филологик таҳлили тўлалигича Натан Муродовичга тааллуқли», деганди.

Навоий асарларининг ўзбек халқ оғзаки ижодига таъсири, уларнинг фолклор вариантлари сингари муаммолар дастлаб адабиётшунослигида биринчи марта Н. Маллаев томонидан текширилди. Ана шу узлуксиз изланишлар натижасида «Алишер Навоий ва халқ оғзаки ижоди» номли йирик илмий асар юзага келди ва у ўзбек ҳамда рус тилларида нашр қилинди ва у ана шу рисоласи учун филология фанлари доктори (1978) илмий даражасини олишга муяссар бўлди. Натан Муродович мазкур асари билан ўзбек адабиётшунослигида янги бир йўналиш — ўзбек классик адабиёти ва халқ оғзаки ижодининг ўзаро таъсири йўналишини кашф этди.

Маълумки, Алишер Навоийнинг «Хамса»си О. Шарафутдинов, Т. Жалолов, Ғ. Каримов, А. Ҳайитметов, И. Султонов, С. Эркинов, Т. Аҳмедов, С. Назруллаева каби олимлар томонидан хийла пухта ўрганилган; Ўзбекистон Фанлар академиясининг ҳақиқий аъзоси Азиз Қаюмов шоир достонларининг ҳар бири ҳақида махсус рисолалар битган. Профессор Натан Маллаев салафларининг тадқиқотларини эътироф этган «Сўз санъатининг гултожи» (1992) рисоласини яратди. Ушбу илмий-оммабоп рисолани ўқиган китобхон Навоийнинг беш достонининг мавзуи, образлар тизими, ғоявий йўналиши, шоир ижодида анъанавийлик ва новаторлик хусусида яхлит тасаввур ҳосил қилади. Китобнинг «Хамса»га доир бошқа тадқиқотлардан фарқи ҳам шунда.

Натан Маллаев илм-адаб аҳлининг меҳрибон дўсти, беғараз устози сифатида ҳам эътироф этилган атоқли олим. У қирқ йилдан зиёд давр мобайнида ўнлаб монографиялар яратди, йигирмадан ортиқ китоб, дарслик, дастур, қўлланма ва илмий тўпламларга муҳаррирлик қилди, айримларига сўзбошилар ёзди: «Ўзбек совет энциклопедияси»га кўплаб мақолалар битди; Навоийнинг ўз асарлари (ўзбек ва рус тилларида) нашрида қатнашди; 20 дан ортиқ номзодлик ва бир неча докторлик диссертацияларига раҳнамолик қилди. Унинг шогирдлари орасида ўзбек, қозоқ, тожик, туркман, татар, уйғур фарзандларини учратиш мумкин. Бир вақтлар ўзбек адабиётшунослиги тараққиёти йўлида жонбозлик кўп қанча таъриф тавсифига сазовор. Домла узоқ йиллар педиинститутнинг ўзбек классик адабиёти кафедрасига мудирлик қилди. Алишер Навоий номидаги давлат музейини ташкил этишда Ҳамид Сулаймонга кўмаклашди, ўзбек-қозоқ филологияси факультети қошида Навоий номидаги ўқув музейини ташкил этди.

Ана шундай мушоҳадалардан кейин устозга бир неча савол билан мурожаат қилдик.

— Домла, сиз жуда кўп олимлар билан бирга ишлагансиз, ҳамкорлик қилгансиз. Шулар ҳақида таассуротларингизни айтиб берсангиз.

— Мен Шарқу Ғарбга маълуму машҳур олимлар, устозлар Мақсуд муаллим, Александр Константинович Боровков, Воҳид Абдулло, Яҳё Ғуломов, Қажим Жумалиев, Ҳамид Ораслий, Есмағамбек Исмоилов, Ҳамид Сулаймон, Иззат Султон, Алкей Марғулов, Виктор Решетов, Аюб Ғуломов, Абдураҳмон Алимуҳаммедовлар билан ҳамсуҳбат, ҳаммаслак бўлганимдан, айримларидан сабоқ олиб, бирга ишлаганим билан фахрланаман. Улар ўз халқи маданияти, тарихи, адабиётининг жонфидоларидирлар. Қани энди ҳамма олимлар ҳам ўшалар сингари маънавият йўлида содиқ бўлишса. Уларнинг ҳаёт йўли бутун бир авлодга ибрат бўларлидир. Ўзбекистон археологларининг отахони, устоз Яҳё Ғуломов дунёга донги кетган тарихчилар Бернштам, Толстов, Шишкин, Массонлардан асло кам эмас. У киши нозикфаҳм шеършунос ҳам эди.

— Шогирдларингиз турли миллат фарзандлари. Улардан кўнглингиз тўлганми?

— Мен ўта байналмилалчи одамман. Бунинг устига Оллоҳ феъли кенглигидан қисмаган. Шунинг учун қайси бир халқ фарзанди толиби-илмлик кўрсатиб, сидқидилдан шу кўйга кирмоқчи бўлса, уни кўкрагидан итармаганман. Расуллоҳ ҳадисларида айтилганидек, «Эй мўъмин! Бани одамийга яхшилик қил, яхшилик қила билмасанг, бори ёмонлик қилмагайсанким, ул ҳам яхшилидур» қабилида билимга ташна ёшларга қўлимдан келганича аниқ маслаҳат беришга интилганман. Шогирдларимнинг кўпчилигидан розиман. Улар мен кўрсатган тўғри йўлдан юриб, кам бўлмадилар.

— Ижодий режаларингиз.

— Ижодий ният талайгина, докторант аспирантларим илмий ишларини якунласалар, тезроқ кўриб, маслаҳатлар берсам: «Икки халқ фарзандими» хотираларимга охирги нуқтани қўйишга шошиламан...

— Газетхонларга тилагингиз?

— Азиз ўқувчилар билан рўзнома орқали ҳамсуҳбат бўлаётганим ва улар менинг ижодим билан ошнолик пайдо қилаётганларидан миннатдорман. Президентимиз Ислом Каримов олиб бораётган йўл тўғри йўл. Жасорат ва матонат тўла тарихга эга бўлган ўзбек халқи ўтиш давридаги мушкулликларни сабот билан бартараф этишига ишончим комил. Мен унга истиқболи порлоқ давлатимиз истиқлолини янада мустаҳкамлаш, эртанги кунга ишонч йўлида омадлар тилайман. Қайси халқ Оллоҳни қалбига жо этиб, илму ирфонни маёқ қилиб олиб, ҳалолу поклик билан мардонавор курашса, келажакка талпинса «Интилганга толе ёр» деганларидек, зафар қучаверади.

Кейинги йилларда устоз бироз хасталиб қолдилар. Лекин руҳан тетик, ижод билан банд: докторанту аспирантларга раҳбарлик қилмоқдалар, тўрт жилдлик танланган асарларини нашрга ҳозирлаб, эсдаликлар ёзишга киришган. Ўз ишидан маънавий қониқиш, мураббийликдаги поклигу фидойилик у кишига бардамлигу эртанги кунга умид билан қараб яшаш кайфиятини бахш этиб келмоқда.

Ҳамиджон ҲОМИДИЙ

СУРАТДА: Махаш Бакбергенов, Ҳаким Ҳомидий, Тўхта Бобоев, Натан Маллаев, Абдулла Бобохонов, 1987 йил

Зайниддин Муҳаммад ҒАЗЗОЛИЙ

КОМИЛ ИНСОН ХИСЛАТЛАРИ

«КИМЁИ САОДАТ»ДАН

Жума ўгитлари

ТОАТ САОДАТИ

Баъзи инсонлар риёзат ва машаққат тортиб, маърифат ҳосил қилмагани жиҳатидан нобийно ва мужоҳада ва мушоҳада, кулфат тортиб илм ўрганмай, жоҳиллик сабабидин дилларини соф қилмабдурларким, бу нобийнолиқ ва жоҳилликни охиратта олиб борурлар. Улар Ҳазрати парвардигори оламнинг жамоли бокамоли тажаллийсидин маҳрум қолгайлар. Масалан, равшан ойнага занг ўлтурса, жамол кўрсатмас. Мунга ўхшаш бу тоифанинг ойнаи диллари занг майсийятидин ва ғубори шаҳват лаззатидин тифра (қора) бўлғондурким, нобийнолиқ бирла қолғусидур. Ва бу оташнинг мисолини бу тариқа фараз қилғаймизким, бир гуруҳ бирла қоронғу кечада (бир)ерга еткайсанким, ул ерда ушоқ тошлар тўла бўлғай. Ва ани рангини билгали бўлмас. Ва ҳамроҳларинг сенга айтқайларким, қудратинг борича бу тошлардин олғил. Бизлар эшитибдурмизким, бу тошларда манфаат бисёрдур. Бас, ҳар киши бақадри ҳиммат бу тошлардин олғай. Ва сен ҳеч нимарса олмагайсен.

Ва айтгайсенким, бу ҳамоқати (ахмоқлик) тамомдурки, нақд ранж тортиб, оғир юкни кўтармак бўлур. Тонгла бу тошлар бекор келура ё йўқ. Бас, ҳамроҳларинг бу тошларни ранж ва машаққат бирла кўтаргайлар. Ва сен уларни тамасхур (масхара) қилиб айттайсенки, ҳар кишининг ақли ва зийраклиги бўлса, менга ўхшаш осудалик бирла осон тириклиқ қилур ва ул кишиким, ахмоқ ва нодондур, ўзига эшак мисллик юк юклаб, ранж ва машаққатлар тортур. Бас, вақтики тонг отса, кўрарларким ул кўтарган тошлар ҳаммаси лаъл, гавҳар ва ёқути сурх (қизил) эрурким, ҳар бирининг баҳоси юз минг динор бўлғай. Бас, ул қавм ҳасрат ва надоматлар қилурларким, нима учун тўларoқ олмабдурмиз! Ва сен айни ҳалокатга қолурсен, ва ҳасрат ўти жону дилингни ўртар. Ва ҳамроҳларинг бу гавҳарларни сотиб рўйи замин ва вилоятларни олиб, анвоъи турлук неъматлардин бархурдор (мамнун) бўлғайлар. Хоҳлаган ерларида айшу ишрат қилғайлар ва сени ғуруснава бараҳналик (муҳтожлик, яланғочлик) бирла бандалиғ мартабасида тутуб қаттиғ хизматларга қуярлар. Ва сен ҳарчанд бу неъматлардин менга андек насиба беринглар, десанг айтурларки: «Афийзуу алайно минал мои ва миммо розақокумул-лоҳу қолуу инналлоҳа ҳарромаҳумо алал кафирийна».

Оятнинг тафсири улки, сочинглар бизларга Худои таоло сизларга ато қилган шарбатдин қатрае ва ё неъматлардин заррае. Аҳли беҳишт айтурларким, бодурустеким, Аллоҳ таоло ҳаром қилди беҳиштнинг шарбат ва неъматларини кофирларга.

Айтурларким, Сен тунов куни бизларга кулиб, масхара қилар эрдинг, бизлар бугун сени масхара қилармиз. Чунончи, Худои азза ва жалла у ўз каломида хабар берибдурки:

«Ин тасхараву минно фа инна тасхару минкум камо тасхаруна».

Мазкур оятнинг тафсири: Масхара қилар эрдинглар бизларни, бас, албатта масхара тутамиз сизларни сиз бизни масхара қилгандай.

Бас, бу мисол (кофирларга) беҳишт неъматлари фавт бўлғони(йўқолгани)нинг ва Ҳақ-таоло дийдоридан маҳрум қолғонининг мисоли.

Ул жавҳар ва ёқутлар тоат ва ибодатнинг мисолидур. Ул қоронғулуқ — дунё мисолидур. Кишиким тоат ва ибодат гавҳарини олам зулумотидин охиратта олиб борибдур, ҳадсиз давлат ва ниҳоятсиз неъматдин сарафроз бўлубдур. У кишиким насия нимарса учун нақд ранж ва машаққатлар тортарменму, деб тоат гавҳаридин маҳрум қолур, фардойи қиёматда фарёд қилурким, «афийзуу алайно минал маи». Сочинглар бизларга Аллоҳ ато қилган шарбатдан қатрае...

Бас, (бундай одам) нечук ҳасрат ва надоматлар қилғайким қиёмат куни аҳли маърифат ва аҳли тоатларга чандон саодат ва шарофатлар ато қилурларким, бу оламнинг ҳамма неъматлари унинг бир соатлик неъматига баробар бўлмас. Балки (Аллоҳ) дўзаҳдин энг кейин чиққан кишига анча неъматлар берурким, дунёнинг ҳамма неъматларининг икки ўн баробарида бўлғай.

ЖИСМОНИЙ ДЎЗАХ ВА ЖИСМОНИЙ БЕҲИШТ

Бу уч қисм оташи руҳонийни танидинг. Бас, билгилки, оташи жисмоний, яъни дўзах ўтиким, баданни ва жону дилни куйдургучидур, мундин зиёдароқдур. Оташи руҳоний жону дилни куйдурар, баданга асари бўлмас. Бас, нимарсанинг ранжи, азоби ул жиҳатдин бўлурким табъининг хоҳишини зидди анга қолиб бўлса. Масалан, қолибнинг таъбий хоҳиши улдурким, таркиби бадан ўз ўрнида ва аъзолари ўз жойида барқарор ва осуда турмоқидур. Вақтики, дўзах ўти таъсири баданни жароҳат қилиб, аъзоларнинг бирини биридан жудо қилса, саломатлиғ ҳадди анга қолиб бўлиб, дўзах ўти баданнинг ичини ва жону дилни ҳам куйдуруб ва ҳар узвидин жони дилга ўзгача ранжу азоб етқусидур. Ва дилнинг таъби хоҳиши — бу оламда Ҳақ-таолонинг маърифатини ҳосил қилмоқ, охиратда парвардигори оламнинг тажаллийи жамоли бокамолига мушарраф бўлмоқдур. Бас, бу давлатнинг зиддиким — нобийнолиқ (узоқни кўролмасликдур). Дил барқарор бўлса, анинг ранжу азобининг ниҳояти бўлмас. Бу оташ (бандаларнинг) жон-диллари ичра пайдо бўлғусидирким, ўзлари олиб боргандурлар. Ва лекин бу оламда илмул яқинлари йўқ учун бу ўтни кўрмаган эдилар. Вақтики ўлсалар, ҳижоблар бартараф бўлуб, илму яқин бирла бу ўтни мушоҳада қилурлар.

«Калла, лав таъламуна илмул яқин, латарауннал жаҳийм». Бу оятнинг тафсири юқорида мазкур бўлди (Йўқ, йўқ, илмул яқинни билмадинглар, дўзах ўтини кўра билмайсизлар). Бас, шариат дўзах ва жисмоний дўзах ва жисмоний беҳиштни тамом сифатлари бирла шарҳ қилибдур. Ва бу важҳдинки, ҳамма халқ беҳишт ва дўзах шарҳини фаҳм қилурлар. Чароки, дўзах ўтидин бу олам ўти намунае ва беҳишт, неъматларидин бу олам неъматлари нишонасдур.

Аммо, руҳоний беҳишт ва руҳоний дўзахининг шариат баён қилмабдур. Бу важҳдин халойиқ ани фаҳм қилолмас.

Чароки, бу оламда анингдин нишонае йўқтур. Масалан, кичик болага десаким, бу сабоқни убдон яхши ўрганғил. Агар бу сабоқни яхши билсанг, сени фалон ерга амир ва мутасаддий қилурмиз. Ул гўдакни кўнглига бу сўз тамом таъсир қилмас. Чароки, амирлик ва мутасаддийлик лаззатини кўрмагандур. Агар десаларки, агар бу сабоқни билмасанг, устодинг қаттиғ сўкодур (урадур), бу сўз кўнглига таъсир қилур. Чароки, устодининг гўшмолини (қулоқни бураш) тўла кўргандур.

РУҲОНИЙ ДЎЗАХ ВА РУҲОНИЙ БЕҲИШТ БОРАСИДА

Ҳамоно айтурсенким, руҳоний дўзах ва беҳиштнинг шарҳи ва тафсифи уламолар китобларида келтургонларида мухолифдур. Уламолар айтибдурларким, ҳар нимарсани кишидин ўрганмак ва эшитмакдин ўзга тариқа бирла билгали бўлмас. Руҳоний беҳишт ва дўзахга басират йўл тобмас. Бас, билгилки ва огоҳ бўлгилки, уламолар руҳоний масъалаларидин шарҳ қилмасга ибтидоан нима узр бўлди экан.

Охиратнинг шарҳида ҳар нимарсаиким, уламолар баён қилибдурлар, ҳаммаси ростдур. Руҳонийятни аё билмадилар. Ва ё билсалар ҳам шарҳ қилмадилар. Чароки, аксар халойиқ руҳонийятни билмаслар. Ҳар кишига умри руҳонийятни фаҳм қилмоққа қудрат йўқдур. Магар ул кишиким, Ҳақ-таоло ўз фазли карами бирла ҳидоят қилибдурким, улар фаҳм қилурлар. Бу тариқа кишилар солҳои сол ва корнҳои бешуморда (йилдан-йилга, асрдан асрга) пайдо бўлур. Ва ҳар нимарсаким, жисмонийдур, соҳиби шаръ Ҳазрати Расули акрам(С. А. В.)дин ўрганмак ва эшитмакдин ўзга тариқа (йўл) бирла билгали бўлмас. Аммо яна бир қисм руҳоний ва руҳни ҳақиқатини билмак ва танимақни фаръидурки, ани басийрат йўли ва мушоҳидаи ботин бирла билгали бўлур. Бу мартабага ул киши етарким, шаҳар, ватанидин муфорақат (айрилиш, ажралиш) қилиб, роҳидин сафарини ихтиёр қилса ва бу ватандин шаҳар ва хона мурод эрмасдурким, шаҳар ва хона қолибни ватанидурки руҳ одамий ҳақиқатидур. Бас, руҳ ўз ватанини аслидин инсонни вужуд шаҳристонига сафар ихтиёр қилибдурким, яна ўз ватани аслиға ёнғусидур (қайтадур). Бу сафар ичра чанд (қанча) манзиллар бордур. Ҳар манзили олами дигардур (ҳар бир манзили бошқа-бошқа олам). Бас, руҳнинг аввалги манзили олами махсусот ҳис-туйғулар оламидур. Андин кейин мухайялот, (хаёл олами), андин кейин мавҳумот (фаразли, ваҳмли), андин кейин маъқулот (ақлга хос) билимлардур.

Бас, руҳ маъқулоти руҳнинг тўртинчи манзилидурки, ўзга манзилларда хабар топмаган нимарсалардин олами маъқулотда хабардор бўлғусидур. Бу оламларнинг ҳар бирини бир мисол бирла фаҳм қилғали бўлур. Ул мисоллар букима, токи одамий махсусот (ҳис-туйғулар олами)дадур, анинг даражаси парвона мисллик ушоқ (кичкина) жониворлар мартабасидадур. Бу жониворлар ўзларини чироғқа урарлар. Чароки, буларда қуввати басира, яъни кўрмакка қуввате бордур ва лекин хаёл, ҳофизалари йўқдур. Бас, бу жониворлар қоронғудин қочарлар ва кундузни дўст тутарлар. Гумон қилурларким, чироғ равзанаедур, бас, ўзларини чироғқа урарлар. Вақтики ўтни сўзиши (куйдириши) етса, ул дард ҳофизаларида турмас ва хаёлларида тўхтамас. Чароки, буларда ҳифзу хаёл ва қувват бўлса эрди, бир маротаба дарднок бўлғондин (бир бор куйгонларидан) кейин иккинчи бора ўзларини ўтга урмас эрдиларким, ўзга ҳайвонотни бир маротаба сўқсалар, иккинчи бора таёқни кўрса қочар, нимагаки, таёқнинг дарди ҳофизасида турар. Бас, махсусот (ҳис-туйғулар) инсоний руҳнинг аввалги манзилидур.

Иккинчи манзил таҳайюлот (хаёлга келтириш, хаёл қилиш) оламидур. Токи, одамий бу даражага етса, баҳойим (тўрт оёқли ҳайвонлар) мартабасида баробар бўлғусидир, токи бир нимарсадин ранж ва алам етмагунча қочмоқни билмас. Ва лекин бир бор ранж етса, дигар (иккинчи) бора ул нимарсадин парҳез қилур.

Учунчи манзил мавҳумот оламидур. Вақтики, одамий бу даражага етса, от ва қўй бирла баробар бўлғусидурки, душманнинг ранжини кўрмай, андин қочар. Чунончи, қўй бўрини кўрса ва от йўлбарсни кўрса, қочарлар. Бир маротаба кўрмак бирла душманни танурлар. Анинг ранж ва аламини кўрмасдин илгари билурлар. Агарчандки, фил ва туя ва эшак ҳайъатда бўридин ва йўлбарсдин пурҳайбатдурлар, булардин қочмаслар. Бас, қўй ва отда (ҳофиза) қувватни қўйибдурларким, анинг бирла дўст ва душманни кўрганда имтиёз қилурлар. Аммо тонгалиқ манфаат ва зарарни билмаслар.

Аммо, тўртинчи манзил маъқулот оламидур. Вақтики, одам бу мартабага етса, ҳамма баҳойим ва чаҳорполар (тўрт оёқлилар) мартабасидин ўтар. То ақл ва фаҳм камолига етгунча баҳойим бирла ҳайвонийятда шерикдур. Дил барқарор бўлса, анинг ранжу азобининг ниҳояти бўлмас. Бу оташ бандаларнинг жондиллари ичра пайдо бўлғусидурким, ўзлари олиб боргандурлар. Ва лекин бу оламда илмул яқинлари йўқ. Вақтики ақл қудрат камолига етса, олами инсонийятнинг аввал мартабасига етконидурким, ҳар нарсанинг андозасини билур.

Ҳис (сезги қобилияти).

Сезги: ўн ҳис — беш ташқи (кўриш, эшитиш, искаш, сезиш, тотиш) ва беш ички (муштарак, ҳис, хаёл, ваҳм, ҳофиза, тасарруф қилиш) сезгилари. Ва таҳайюл ваҳм анда йўл тобмас. Ва келур замонда буладурғон ишларининг салоҳ ва фасодини билур. Ва ҳамма ишлар ҳақиқатини ва алфозлар маънисини мулоҳаза қилур.

Ва ҳар мавжудеким, ушбу оламдадир, анинг ниҳояти бордур. Чароки, ҳар нимарсаиким, махсусотдиндур, ажсом (жисмлар) мунтаҳийдур (охирги, тамомланувчи).

Билгилки, одамийни махсусотга машғуллуқ бирла равиши ва тараддуди ер юзасида монғиб (юрувчи) йўл юрганга ўхшашдуркам, ҳамма киши ер узра монғиб (қадам босиб) юрурларким, балки тўрт оёқлилар ҳам ер узра монғиб юрурлар.

Ва одамийки олами маъқулотда ҳамма ашёнинг ҳақиқатини билмак бирла равиш ва тариқаси сув юзасида юрғонга ўхшашдуркам, бу навъ ишлар мардони мардлар қўлидан келгусидир. Ва одамийни мавҳумот оламидаги равиши кемада юрғонга ўхшашдуркам, ани даражаси оби хокнинг орасидадур. Бас, маъқулот даражасидаки, анбиё ва авлиё ва аҳли тасаввуфни мақоми мартабаларидур. Бу мақом мартабанинг мисоли ҳаво узра учуб юргонга ўхшашдур. Ҳазрати расули акрам (С. А. В.)ға айттиларким, Исо алайҳиссалом ҳаво узра монғиб юрарди. Ҳазрати Расули алайҳиссалом айтдилар: Рост айтибдурларким: «Ва лавиз долу яқийнан ямшай фил ҳавои». Яъни: Агар кишининг тасдиқи ва яқини зиёда бўлса, ҳаво узра юргусидур.

Бас, одамийнинг сафари ва манзиллари идрокот оламидин малоика даражасига етгай ва идрок этмоқ одамий хатардадурким, асфали софилинда қолғай ва ё аълойи илийнга етгай.

Чунончи ҳадиси қудсийда келибдуркам: «Инна аразнал амоната алас самовати вал арзи вал жиболи фаабайна ан яҳмилнаҳо ва ашфақна минҳо ва ҳамалаҳал инсону». Яъни: бизлар батаҳқиқ ҳавола қилдук бор амонатни, яъни ишқ-муҳаббатни сомон ва замин ва тоғларга, бас, ибо қилдилар ва тоқат келтура олмадилар улар бор амонатни кўтирмакка ва кўтарди бор амонатни инсон. Ва ҳар нимарсаиким, жамодотдур, жонсиз табиат (тош, тупроқ каби жонсиз нарса), яъни бежондур, ўз даражасидин бехабардур. Ва малоика аълойи илийиндадуркам, уларни даражасидин юқори мартаба йўқтур. Ва баҳойим асфали софилийндадуркам, тараққийга йўл йўқтур. Ва одамий бу иккисин орасидадуркам, маърази (ҳолат) хатардадур. Мумкиндуркам, тарақ-қий бирла малоика даражасига етгай, Ва таназзул бирла баҳойим мартабасида қолғай.

Бор амонатни кўтармакни маъниси хатардин ўзни сақламоқ уҳдасин гарданга олмоқдур. Бас, одамийдин ўзга мавжудот бор амонатни кўтармаги мумкин эрмас. Ва охират ҳақиқатини шарҳ қилмоқни мунчаликка ихтисор (қисқартириш) қилдим. Чароки, аксар халойиқ мундин зиёдани фаҳм қилолмаслар. Валлоҳи аълам.

Нашрга тайёрловчилар:
Маҳкам МАҲМУД,
Абдуллоҳ УМАРЗОДА

МУШТУМ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Алишер Навоий номидаги Адабиёт институти буюк ўзбек адиби Чўлпоннинг синглиси
Фоиқа СУЛАЙМОН қизининг
вафоти муносабати билан марҳуманинг фарзандлари ва яқин қариндошларига чуқур таъзия изҳор этади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси
Ҳасан ТЎРАБЕКОВ
вафоти муносабати билан марҳумнинг оила-аъзоларига чуқур ҳамдардлик билдиради.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» жамоаси газета, жамоатчи мухбири
Турғунпўлат СУЛАЙМОНОВ
вафоти муносабати билан марҳумнинг оила-аъзоларига чуқур ҳамдардлик билдиради.

Йўлдош Охунбобоев номидаги Республика ёш томошабинлар театри жамоаси Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Исмоил Абдуллаевга отаси
Исроил АБДУЛЛАЕВ
вафоти муносабати билан чуқур таъзия билдиради.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси шоир Рауф Парфига онаси
Сокина МАДАМИНОВА
вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси жамоаси жамғарма директори, шоир Ҳамроқул Асқарга қизи
МАДИНАнинг
бевақт вафот этганлиги муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор қилади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси, «Адолат» нашриёти бош муҳаррири Ҳамид Жалоловга волидаи муҳтарамаси
МАМЛАКАТ ая
вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Газетанинг навбатдаги сони 29 декабрда чиқади

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона телефони— 33-52-91
* * *
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй

Бош муҳаррир: Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ
Таҳрир ҳайъати: Мурод АБДУЛЛАЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Дадахон ЁҚУБОВ, Одил ЁҚУБОВ, Анвар ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Ашурали ЖЎРАЕВ (санъат бўлими мудири), Маҳмуд САЪДИЙ (танқид ва адабиётшунослик бўлими мудири), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ, Беккул ЭГАМҚУЛОВ (масъул котиб)

Навбатчи муҳаррир — Аҳмад ОТАБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 24. Буюртма Г. — 0553. Ҳажми — 2 босма табоқ. Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди. Индекс 64593. 1 2 3 4 5 6